

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Židovské obyvatelstvo ve Strakoniciích a jeho vliv na vznik a vývoj výroby
na fezy

Jewish population in Strakonice and its influence for the establishment and
development of the fezes manufactory

Hana Císařovská

Vedoucí práce: doc. PhDr. Magdaléna Pokorná, CSc.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Dějepis – Základy společenských věd

2023

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Židovské obyvatelstvo ve Strakonících a jeho vliv na vznik a vývoj výroby na fezy* vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 16. 4. 2023

.....

podpis

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí mé bakalářské práce, paní doc. PhDr. Magdaléně Pokorné, CSc. za její trpělivost, odborné vedení práce, cenné rady při jejím psaní a čas, který mi po celou dobu věnovala.

ABSTRAKT

Předkládaná bakalářská práce se primárně zabývá židovským obyvatelstvem ve Strakonicích na přelomu 18. a 19. století, tudíž bychom ji mohli zařadit mezi práce zabývající se regionální historií. V krátkosti je také představeno soužití židovského obyvatelstva s tím nežidovským. Zmiňované strakonické židovské obyvatelstvo je v práci sledováno zejména ve vztahu s továrnou na fezy, jež byla ve městě založena na počátku 19. století díky úsilí několika podnikatelů z řad místního židovského obyvatelstva. Ve Strakonicích se ale řemeslnická výroba rozvíjela již od středověku a její rozvoj byl ze strany města soustavně podporován. S vývojem doby se změnila i cechovní výroba, jež se vyvinula až ve vznik prvních místních podniků. Jedním z velmi prosperujících odvětví výroby ve Strakonicích bylo odvětví textilní. Právě zde se uplatnily nejvýznamnější místní židovské podnikatelské rodiny, například můžeme zmínit rodinu Fürthů, rod židovských průmyslníků Steinů či neméně významné Zuckery, které začaly vyrábět muslimské pokrývky hlavy nazývané se fezy. Práce rovněž poskytuje nástin počátečního vývoje výroby fezů, která se postupem času stala známou po celém světě, a i když následně došlo k obměnění nabízených produktů, její samotné fungování bylo ukončeno až v 21. století. Bakalářská práce je založena na studiu dobových pramenů a odborné literatury vztahující se k danému tématu.

KLÍČOVÁ SLOVA

české dějiny, 18.–19. století, židovské podnikání, fezy, Strakonice

ABSTRACT

The present bachelor thesis deals primarily with the Jewish population in Strakonice at the turn of the 18th and 19th centuries, so it could be classified as a work dealing with regional history. The coexistence of the Jewish population with the non-Jewish population is also briefly presented. The Jewish population of Strakonice, which is mentioned in the work, is studied in particular in relation to the fez factory, which was established in the town at the beginning of the 19th century thanks to the efforts of several entrepreneurs from the local Jewish population. In Strakonice, however, handicraft production had been developing since the Middle Ages and its development was systematically supported by the town. With the development of time, it turned into guild production, which evolved into the establishment of the first local enterprises. One of the most prosperous industries in Strakonice was the textile industry. It was here that the most important local Jewish business families made their mark, for example, the Fürth family, the Stein family of Jewish industrialists and the equally important Zucker family, who began to produce Muslim headgear called fezzes. The thesis also provides an outline of the initial development of the fez factory, which became known worldwide over time, and although there was a subsequent renewal of the products on offer, its actual operation was only discontinued in the 21st century. The bachelor thesis is based on the study of contemporary sources and literature related to the topic.

KEYWORDS

czech history, 18th–19th century, jewish business, fezes, Strakonice

Obsah

Úvod	8
1 Rozbor literatury	11
2 Z historie města Strakonice	12
2.1 Bavorové ze Strakonice a počátky historie města Strakonice	12
2.2 Strakonice sídlem řádu johanitů	12
2.3 Cechovní výroba	13
2.3.1 Původ cechovní výroby v českých zemích.....	13
2.3.2 Cechovní výroba ve Strakonících.....	14
3 Židovské obyvatelstvo v českých zemích	17
3.1 Příchod židovského obyvatelstva do českých zemí	17
3.2 Postavení židovského obyvatelstva v českých zemích	18
3.2.1 Statuta Judaeorum	19
3.2.2 Židovské obyvatelstvo a nastupující období novověku.....	20
3.2.3 Změny v postavení židovského obyvatelstva v 18. století	20
3.2.4 Josef II. a Židé	22
4 Židovské obyvatelstvo ve Strakonících.....	24
4.1 Příchod Židů do Strakonice	24
4.2 Novověk a život strakonického židovského obyvatelstva	25
4.3 Židé a řemeslo.....	28
4.4 Proměny za vlády Josefa II.	29
4.5 Utváření strakonického podnikatelské židovské vrstvy.....	30
5 Řemeslo ve Strakonících od svého počátku	32
5.1 Kolébka řemesla ve Strakonících.....	32
5.2 Fungování řemeslných dílen.....	32
5.3 Johanité jako podporovatelé místních řemesel	33
5.4 Strakonické cechy	34

5.5	Vývoj řemeslné výroby.....	35
6	Počátky textilní výroby ve Strakonících.....	37
6.1	Soukenická výroba punčoch	37
6.1.1	Výroba punčoch.....	38
6.1.2	Problémy spojené s punčochářským cechem	39
7	Od punčoch k výrobě fezů.....	41
7.1	Fez a jeho původ	41
7.1.1	Rozšíření výroby fezů.....	42
7.1.2	Výroba fezu	42
7.2	Fez a Strakonice	43
8	Židé a počátky výroby fezů	45
8.1	Založení firmy Wolfa Fürtha	45
8.2	Vývoj firmy Wolf & Co.....	48
8.3	Bratři Weillové	50
8.4	Ignác Stein	51
8.5	Mathias Zucker	52
9	Akciová společnost továren na fezy	54
	Závěr.....	58
10	Seznam literatury.....	60
11	Obrazová příloha	63

Úvod

Předkládaná bakalářská práce se zabývá tématem židovského obyvatelstva ve Strakonících a jeho vlivem na vznik a počáteční vývoj místní výroby fezů. Práce si klade za cíl zmapovat jednotlivé kroky, jež vedly ke vzniku Akciové společnosti továrny na fezy, a odpovědět na otázku, jak je možné, že zrovna strakonické židovské obyvatelstvo se zabývalo výrobou, pro české země exotického artiklu, jež využívali muslimští muži při bohoslužbě. Rovněž si práce klade za cíl zmapovat situaci, jak se k výrobě fezů židovské obyvatelstvo dostalo. V práci je popsána existence prvních strakonických podniků, které se zabývaly výrobou fezů, jejich zakladatelů, podnikatelských strategií, zmíněny jsou rovněž konkurenční boje mezi jednotlivými podniky. Právě zmíněné boje byly jednou z mnoha příčin, proč později došlo ke spojení do akciové společnosti. Práce se zabývá i ekonomickou prosperitou jednotlivých firem a jejich fungováním.

V bakalářské práci se nejprve zabývám velmi stručným popisem historie Strakonice, neboť je zde velmi důležitá provázanost mezi historií města s místní řemeslnickou, cechovní a později i tovární výrobou. Je tomu tak z toho důvodu, že to bylo vždy město, kdo stanovoval podmínky pro vznik a rozvoj zmíněných odvětví. Následně v práci zmiňuji historii židovského obyvatelstva v českých zemích v souvislosti s jejich obchodováním a podnikáním. Největší důraz je kladen na další části, v nichž je již popisováno město Strakonice v souvislosti s židovským obyvatelstvem a jejich podnikáním v oblasti výroby fezů, jejich následného prodeje, a zmíněno je i závěrečné spojení jednotlivých židovských podniků do Akciové společnosti továren na fezy.

Strakonice jsou s řemeslnickou výrobou úzce spjaty již od středověku. Napomáhaly tomu především příznivé podmínky, jež město nabízelo, a tak není divu, že se zde začala rozvíjet cechovní výroba, která později přešla ve vznik prvních podniků. Řada z nich se zabývala textilní výrobou, například výrobou punčoch. Ve velké míře zde dominovali židovští obchodníci a podnikatelé, kteří si pro své podnikání vybrali výrobu fezů, ale následně díky svému úspěchu svou nabídku rozšířili i o další artikly. Nejdominantnější a nejvíce prosperující strakonické firmy vyrábějící fezy se staly v roce 1899 součástí Akciové společnosti továren na fezy, jež měla své ústřední sídlo ve Vídni. Dvacáté století bylo pro firmu obdobím řady převratných změn, které výrazně změnily její dosavadní působení. Obě světové války znamenaly pro podnik nutný přechod k válečné výrobě. Výrazně tak ovlivnily její další vývoj a nasměrovaly ji jiným směrem, než kterým se ubírala

doposud. Ve dvacátých letech 20. století bylo navíc v důsledku nařízení tureckého prezidenta zakázáno nosit fezy, a podnik tak ztratil svého největšího odběratele.¹ Jejich výroba se začala orientovat na výrobu baretů.² V druhé polovině 20. století se podnik nevrátil k původní výrobě, naopak soustředil svou pozornost na výrobou jiných předmětů, a sice na výrobu potahů do dopravních prostředků. Existence firmy přetrvala až do 21. století. Jako firma Fezko sídlila ve Strakoniciích do roku 2008, kdy došlo ke sloučení s firmou Michel Thierry Central Europe a. s. Pro bakalářskou práci byla používána především narativní metoda na základě využití historických pramenů a literatury vztahujících se k tématu. Ta je rozebrána v navazující kapitole.

Jedním z důvodů zvolení daného tématu bakalářské práce byl můj osobní zájem o zvolené téma. Sama jsem si kladla otázku, jak je možné, že se zrovna do jihočeského města, do Strakonic, dostala výroba tak exotického artiklu, jakým fez bezpochyby byl. O to více mě zaráží spojitost mezi výrobou muslimských pokrývek hlavy a jejich výrobcí, strakonickými židovskými podnikateli, kteří viděli v produkci fezů možné finanční obohacení. I když musely být fezy, podle tehdejších názorů, až do poloviny 18. století vyráběny pouze v muslimském světě, začala se později jejich výroba v důsledku upadajícího konzervativního tvrzení šířit do evropských zemí, kde se nově začaly vyrábět. Na konci 18. století existovala výroba fezů již i v samotných českých zemích a konkrétně do Strakonic se dostala na počátku století následujícího.

Už díky událostem 19. století získaly Strakonice svůj charakteristický průmyslový rys, jež si drží dodnes. Textilní výroba začala dominovat nad ostatní průmyslovou výrobou, ke které zde docházelo a bylo tak již v tomto období naznačeno, jaká bude budoucí podoba města. Cechy punčochářů začaly být v průběhu 19. století čím dál více zastiňovány tovární výrobou židovských podnikatelů. Ti disponovali vysokým kapitálem, který vložili do vlastního podnikání již na jeho začátku. Židovští podnikatelé později díky svému objemu výroby neměli ve Strakoniciích v oblasti textilního průmyslu konkurenci a stali se monopolem své výroby.

¹ CVRČEK, Jan, Zdeněk. *Strakonická židovská komunita a její pozemková kniha*. In: *Naše dny se naplnily*. České Budějovice: Klub přátel Izraele, 2002, s. 100. ISBN 80-238-9881-7.

² KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, 2011, s. 63. ISBN 80-85983-12-5.

Dodnes si město připomíná období vlastní slávy v oblasti textilního průmyslu, díky němuž bylo známé i v zahraničí. Strakonické Muzeum středního Pootaví stále nabízí svým návštěvníkům expozici zabývající se strakonickými fezy a jejich výrobou. Pozůstatky fezárenské výroby jsou dodnes k vidění i v samotných ulicích města, ať už se jedná o průmyslové výrobní židovských podnikatelů či o průmyslovou budovu pozdějšího Fezka, jež fungovala až do prvního desetiletí 21. století. Existuje řada publikací vztahující se k výrobě fezů a Fezku samotnému. Ty jsou rozebrány v následující kapitole. Ani na podnikání jako takové nebylo zapomenuto, neboť vedle Fezka se ve Strakoniciích nachází například ČZ Strakonice, jež si svým významem zaslouží také místo v řadě publikací zabývajících se strakonickým podnikáním. Co se týče hmotných památek, jež dokládají život strakonického židovského obyvatelstva, většina z nich bohužel není dochována. Synagoga, jež stála v blízkosti strakonického hradu, byla v minulém století během socialistické přestavby města zbouraná a židovský hřbitov, nacházející se v nedaleké Holí, je návštěvníkům relativně těžko přístupný a bohužel péče o něj je velmi zanedbávaná.³ Naštěstí se najde řada nadšenců a znalců regionální historie, kteří svou prací neustále připomínají osudy lidí a významných historických událostí, jež výrazně ovlivnily podobu města, jeho historický vývoj a ráz.

³ CVRČEK, J. Z. *Strakonická židovská komunita a její pozemková kniha*, 2002, s. 101.

1 Rozbor literatury

Literatura, zabývající se danou problematikou, je charakteristická především svou útržkovostí, která značně komplikuje jakoukoliv práci s ní. Kompletní přehled ke vzniku a vývoji výroby na fezy, poskytují dvě publikace. U první z nich, Kopeckého *150 let textilní výroby Fezko Strakonice*,⁴ naráží čtenář ihned na první problém. Tím problémem je doba a okolnosti vzniku publikace. Kniha totiž vznikla v období socialistické éry Československa a popisuje spíše než hospodářský vývoj podniku, sociální vývoj dělnictva a události s jejich aktivitou a prací spojené.⁵ O několik let později vznikla další kniha, a to od manželů Stejskalových, k dvoustému výročí založení podniku.⁶ Zmíněná publikace předává čtenáři velmi přijatelnou formou náhled do historie vývoje řemeslnické výroby ve Strakonici od svého počátku až po současnost. Zmíněné publikace mají ale jeden společný problém, kterým je absence odkazů na další prameny a literaturu. Není tak možné si na základě přečtení těchto knih ověřit pravdivost jednotlivých výroků a tvrzení.

Prameny k bakalářské práci se nacházejí ve Státním okresním archivu ve Strakonici, kde je možné studovat důležité listiny a materiály k počátkům řemeslnické a cechovní výroby, ale rovněž i k historickému vývoji města Strakonice. Materiály k samotným židovským podnikatelům a k jejich výrobě a prodeji fezů jsou uloženy ve Státním oblastním archivu v Třeboni, konkrétně v jeho pobočce v Českých Budějovicích. Fond je ovšem velmi útržkovitý a obsahuje důležité informace až pro pozdější období továrny na fezy, než je popisováno v bakalářské práci.

Bohužel z důvodu neuspořádanosti archivu, nacházejícího se v samotných prostorech dnešního Fezka, není badatelům umožněn přístup k nacházejícím se archiváliím. Řada písemností tak stále zůstává neprobádána a možné množství zajímavých informací pro nás zůstává neznámé.

⁴ KOPECKÝ, Václav. *Kus staré historie*. In: *150 let textilní výroby Fezko Strakonice*. Strakonice: FEZKO Strakonice, 1962.

⁵ Například dělnické bouře a protesty.

⁶ STEJSKALOVÁ, Helena a Aleš STEJSKAL. *200 let textilní výroby ve Strakonici: 200 years of textile production in Strakonice*. Liberec: Knihy 555, 2012. ISBN 978-80-86660-35-6.

2 Z historie města Strakonice

2.1 Bavorové ze Strakonice a počátky historie města Strakonice

Na soutoku řek Volyňky a Otavy, v oblasti nazývané střední Pootaví, se nachází město Strakonice, jehož počátky velmi úzce souvisí s panským rodem Bavorů.⁷ Členové velmi významného středověkého panského rodu pobývali ve Strakonici až do roku 1402, kdy Břeněk ze Strakonice, poslední člen finančně vyčerpaného rodu Bavorů, prodal zbývající část⁸ strakonického hradu řádu johanitů. Od tohoto roku se stali majiteli strakonického panství i města Strakonice maltézští rytíři a zůstali jimi dlouhých 700 let.

Dějiny města Strakonice jsou s johanity spjaty údajně již od 12. století. Ovšem až z roku 1225 pochází listinná zpráva, v níž je stvrzeno českým králem Přemyslem Otakarem I. obdarování řádu Bolemilou, manželkou Bavora, několika okolními vsemi a lesy.⁹ V roce 1243 věnoval Bavor ze Strakonice johanitům místní kostel, dům a některé okolní vsi.¹⁰ Od tohoto roku sídlili johanité vedle rodu Bavorů na strakonickém hradě. V následujících letech začali johanité svůj majetek více a více rozšiřovat a na sklonku 14. století si od Bavorů odkoupili tu část hradu, v níž sídlil panský rod.¹¹

2.2 Strakonice sídlem řádu johanitů

V roce 1404 byly městu potvrzeny Jindřichem z Hradce, v této době generálním velkopřevorem řádu johanitů, svobody a privilegia, jež městu již dříve udělil rod Bavorů.¹² Johanité si dobře uvědomovali, že je potřeba, aby se město neustále vyvíjelo, vzkvétalo a bylo schopné se ekonomicky rozvíjet. Z tohoto důvodu začal řád více podporovat místní obyvatele udělováním četných privilegií. V období 15. století řád a jeho jednotliví generální

⁷ SVOBODA, Miroslav. *Páni ze Strakonice: vládci Prácheňska a dobrodinci johanitů*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010. Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska. s. 7. ISBN 978-80-7422-034-0

⁸ O zbývající část se jednalo proto, protože johanité měli ve svém vlastnictví určitou, ovšem velmi rozsáhlou, část hradu již od 13. století.

⁹ CDB II, num. 270, s. 263.

¹⁰ CDB IV/I, num. 35, s. 115.

¹¹ KOTLÁROVÁ, Simona. *700 let působení maltézských rytířů v Strakonici*. In: *Strakonice: vlastivědný sborník: kapitoly z historie*. Strakonice: Město Strakonice, 2002, s. 50. ISBN 80-238-7889-1.

¹² Tamtéž, s. 50.

převorové rozšiřovali své panství o další majetky a intenzivně se starali o hospodářskou prosperitu města. V tomto období také dochází ve městě k zakládání prvních řemeslnických cechů, například k zakládání cechů postřihačů, soukeníků, zlatníků, krejčích, sedlářů, zedníků a zámečníků, na jejichž základě pak vznikaly další cechy.¹³

2.3 Cechovní výroba

2.3.1 Původ cechovní výroby v českých zemích

Ve 13. století, kdy v českých zemích došlo k zakládání a formování nových měst, byla jednou z rozhodujících funkcí jejich zakládání funkce ekonomická.¹⁴ Panovník, ale rovněž i panské a církevní vrchnosti, si velmi ekonomického profitování pro ně samotné uvědomovali. Města totiž byla povinna hradit jednou ročně poplatky svému zakladateli, a z toho důvodu dávali panovníci či vrchnost¹⁵ k zakládání nových měst prvotní impuls. Dalším příjmem pro vrchnost byla rovněž i řemeslná výroba, proto podléhala cechovní výroba v poddanských městech přísné kontrole.¹⁶ Cechovní výroba a městská středověká společnost k sobě neodlučitelně patřily a společně se vyvíjely, cechy představovaly pozdější základ moderních podniků.

Existence cechů zajišťovala především kontrolu nad výrobou jednotlivých produktů a nad vyrobeným množstvím zboží. Z toho vyplývá, že především zaručovaly kvalitu své produkce. Činností cechů bylo rovněž rozhodování o ceně produktu a o výši platu. Přispívaly k ochraně domácího trhu, ale nezapomínaly ani na své členy, o něž se náležitě staraly.¹⁷ Vedle hospodářské funkce plnily cechy i společenskou funkci, neboť se podílely na kulturním vzhledu města, na městské správě a na místní politice. Další významnou funkcí byla funkce náboženská, neboť mistři jednotlivých cechů museli přísahat úctu k Bohu a u jednotlivých řemeslníků byla zdůrazňována jejich zbožnost.

¹³ KOTLÁROVÁ, S. *700 let působení maltézských rytířů v Strakonicih*, 2002, s. 54.

¹⁴ HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992, s. 10.

¹⁵ Z popudu panovníka vznikala královská města, z popudu vrchnosti města poddanská.

¹⁶ JANÁČEK, Josef. *Řemeslná výroba v českých zemích v 16. století*. Praha, 1961, s. 72.

¹⁷ Například poskytovaly sociální podporu svým členům, pečovaly o ochranu chudých.

2.3.2 Cechovní výroba ve Strakonících

Dle charakteristiky jednotlivých typů měst v Janáčkově publikaci¹⁸ se Strakonice řadily mezi města řemeslnická. V tomto typu měst dominovala řemeslná výroba a město bylo schopné uspokojit svými výrobky nejen vlastní trh, ale i okolní trhy. Nejstarší dochovanou písemnou památkou, jež dokládá existenci řemesla ve Strakonících, je listina z 24. července 1482. V ní velkopřevor Jan ze Švamberka spolu s dalším převorem Mikulášem a celým konventem daruje soukeníkům, kráječům a postřihovačům právo založit si ve Strakonících cech a mít vlastní oltář. Rovněž je listinou zakázán prodej sukna a nákup vlny osobám, které k cechu nepřísluší. Cech má též právo na vlastní jurisdikci. V listině je mimo jiné napsáno, jakým způsobem mají být jednotliví řemeslníci přijímáni do cechu.¹⁹ Tato písemná památka dnes dokládá především tradici strakonické soukenické výroby. Její ojedinělost spočívá zejména v tom, že se v ní nachází formule stanovující jednotlivá práva a pořádek pro daný cech. Důležité je rovněž zmínit fakt, ke kterému pravidelně docházelo při nástupu nové vrchnosti. Bylo totiž zvykem, aby nově nastupující velkopřevor potvrdil stará privilegia pro jednotlivé cechy vydaná předchozími velkopřevory.

V období 16. století Strakonice stále vzkvétaly a jednotliví velkopřevorové se i nadále snažili posílit hospodářskou prosperitu ve městě. V roce 1568 byla vydaná listina velkopřevorem Václavem Zajícem z Hasenburka společně s celým konventem a převorem Kryštofem Sarunariusem. Listinou došlo ve Strakonících k zákazu provozovat krejčovské řemeslo mimo cech. Zmíněný zákaz krejčovskému cechu více než prospěl, neboť se tímto krokem stal cech jediným poskytovatelem produktů krejčovského řemesla a neměl ve své výrobě konkurenci.²⁰ Velkopřevor se zasloužil i o obnovení privilegia pro cech řezníků, došlo k stvrzení přijímání do cechu či ke stvrzení cechovní samosprávy.²¹

Listinou z 24. března 1580 se dostalo od velkopřevora Kryštofa z Vartenberka, převora Jakuba Berounského a rovněž celého strakonického konventu cechovních artikulí i koželuhům.²² Ti spolupracovali s jircháři, jejichž náplní práce byla příprava kůže pro další

¹⁸ JANÁČEK, J. *Řemeslná výroba v českých zemích v 16. století*. Praha, 1961, s. 187–214.

¹⁹ SOKA Strakonice, Archiv města Strakonice, *Cech soukeníků, kráječů Strakonice*, listina I/1.

²⁰ SOKA Strakonice, Archiv města Strakonice, *Cech soukeníků, kráječů Strakonice*, kart. č. 1,II,1.

²¹ KOTLÁROVÁ, S. *700 let působení maltézských rytířů v Strakonících*, 2002, s. 58.

²² SOKA Strakonice, Archiv města Strakonice, *Cech koželuhů Strakonice*, listina I/1.

zpracování. Též došlo v roce 1589 k potvrzení necitovaného privilegia velkopřevorova předchůdce, Václava Zajíce z Hasenburka, které bylo směřováno cechu soukeníků, kráječů, postřihačů, hrnčírů a kloboučníků. Velkopřevor jej ale nadále rozvádí a stanovuje další zásady týkající se cechu, například stanovuje, kdo se může stát jeho členem. Rovněž zakazuje provozovat kloboučnické řemeslo a prodej osobám stojícím mimo kloboučnický cech. Trestem za porušení těchto nařízení bylo zabavení zboží.²³ Přesné důvody pro zákaz kloboučnického řemesla nejsou známy. V 17. století pak dochází k přivtělení cechu kloboučnického (z důvodu početní slabosti) k cechu soukenickému, kráječskému a postřihačskému.²⁴

Období třicetileté války způsobilo zničení majetku velkopřevorství, úbytek počtu obyvatelstva a celkový hospodářský úpadek města. Po třicetileté válce se zájem velkopřevorů o město snižoval a vyvíjel se jejich negativní vztah vůči městu. Například jeden z velkopřevorů vedl spory s obyvateli města o slib poddanství.²⁵ Dochází rovněž k poklesu řemesel, která v 16. století v hospodářské oblasti města dominovala.

Pro období před třicetiletou válkou byla typická jak variabilita řemesel, tak hlavně jejich specializace. Po roce 1650 ale docházelo ke stagnaci řemeslnických specializací a jednotlivé specializace v oblasti výroby se buď včlenily do jiných cechů, či úplně zanikly.²⁶ Též počet řemeslníků, kteří vykonávali jednotlivá řemesla, v souvislosti s demografickým vývojem rapidně ubýval a brzy jich tak byl pro pokrytí poptávky nedostatek. Například v roce 1650 existuje už pouze jen jeden kloboučník, jenž svou výrobou musel být schopen uspokojit poptávku obyvatel celého města.²⁷

Významných změn se město dočkalo až za velkopřevorství Ferdinanda Leopolda Dubského z Třebomyslic v první polovině 18. století. Právě Dubský z Třebomyslic byl tím, kdo povolil v roce 1716 založení nového cechu, a to cechu punčochářského. K založení

²³ SOKA Strakonice, Archiv města Strakonice, *Cech soukeníků, kráječů, postřihačů, hrnčírů a kloboučníků*, listina I/2.

²⁴ OLEJNÍK, Jan. *Strakonice ve světle Berní ruly a Tereziánského katastru*. In: *Strakonice: vlastivědný sborník: kapitoly z historie*. Strakonice: Město Strakonice, 2002, s. 93. ISBN 80-238-7889-1.

²⁵ KOTLÁROVÁ, S. *700 let působení maltézských rytířů v Strakonicích*, 2002, s. 59.

²⁶ OLEJNÍK, J. *Strakonice ve světle Berní ruly a Tereziánského katastru*, 2002, s. 93.

²⁷ Tamtéž, s. 93.

cechu došlo na žádost dvou mistrů – Jana Pamprleho a Ondřeje Tocksteina.²⁸ Celé 18. století je pak ve Strakonících provázeno snahami o industrializaci města především z důvodu zajištění finančních prostředků obyvatelstvu, které bylo velmi chudé a zemědělská výroba již nestačila k jeho uživení.²⁹

Stavu chudoby si všiml i Václav Jáchym Čejka z Olbramovic, jenž se stal přibližně v polovině 18. století dalším velkopřevorem. Zajímal se zejména o hospodářskou situaci velkopřevorství a o jeho podporu, která byla v této době více než potřebná. Potenciál viděl v cechu punčochářů, který ve Strakonících již nějakou dobu fungoval a vyráběl velmi kvalitní zboží.³⁰ Velkopřevor povolal ze Švýcar do Strakonice barvíře, jenž měl za úkol naučit místní řemeslníky barvit punčochy červenou trvalou barvu.³¹ Barvením došlo k jejich zhodnocení a punčochy začínaly být vyhledávaným zbožím v širokém okolí. Byly považovány za velmi kvalitní zboží, zejména kvůli své dlouhé trvanlivosti.³² Tento významný čin velkopřevora je považován za počátek pozdější výroby fezů, neboť postup užívání při výrobě fezů je shodný jako při výrobě punčoch.³³

²⁸ STEJSKALOVÁ, H., STEJSKAL, A. *200 let textilní výroby ve Strakonících*, 2012, s. 11.

²⁹ KOTLÁROVÁ, S. *700 let působení maltézských rytířů v Strakonících*, 2002, s. 61.

³⁰ KUČA, K. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 2011, s. 63.

³¹ SOKA Strakonice, Archiv města Strakonice, *Cech punčochářů: Recepty na barvení látek a vlny*, II/B/1.

³² KOHN, Adolf. *Akciová společnost továren na fezy ve Strakonících*. In: *Strakonice: propagace a adresář*, Strakonice: Nová Šumava, 1933, s. 60.

³³ KOTLÁROVÁ, S. *700 let působení maltézských rytířů v Strakonících*, 2002, s. 62.

3 Židovské obyvatelstvo v českých zemích³⁴

3.1 Příchod židovského obyvatelstva do českých zemí

Židé představovali jak v českých zemích, tak i v ostatních oblastech západního světa značnou cizorodou skupinu. Byli jasně odlišní od křesťanů, vnímali se jako vyvolený národ a své výjimečnosti si vážili a chtěli si ji ponechat za všech možných okolností. Pobývání Židů na našem území je písemně doložené z počátku 9. století, kdy je v přípisu, v té době panujícího solnohradského arcibiskupa³⁵ Arna, zmíněna přítomnost židovského obyvatelstva na území Čech, ale i na území Moravy. Další dokument, jenž dokládá pobyt židovského obyvatelstva, pochází z počátku 10. století a je jím Raffelstettenský řád³⁶ celní a plavební.³⁷ K příchodu Židů do oblasti českých zemí došlo ale již dříve, a to v souvislosti s jejich pohybem po evropských obchodních stezkách.³⁸

V období, v němž vznikly dva výše zmíněné dokumenty, se v českých zemích nezabývalo obchodováním místní obyvatelstvo. Dominantní postavení v jeho provozování zaujímal cizinci,³⁹ a obchod byl tak v jejich rukou. I když se může zdát, že obchod, k němuž docházelo zároveň i na úrovni mezi jednotlivými státy, se rozvíjel a jednotliví obchodníci z jeho provozování hospodářsky prosperovali, není tomu tak. Příjmy z obchodování připadaly především panovníkovi a hospodářsky vzkvétala zejména oblast pražského podhradí, kde vzniklo velmi významné tržiště.⁴⁰ I přesto se židovské obyvatelstvo výrazně

³⁴ PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sefer, 2001. ISBN 80-85924-33-1.

³⁵ Toto arcibiskupství je též nazýváno jako arcibiskupství Salzburské knížecí, jež bylo řízené salzburskými knížaty (arcibiskupy). Biskupství zde bylo založeno již v 8. století a v témže století bylo povýšeno na arcibiskupství. Zmíněný arcibiskup Arn byl prvním salcburským arcibiskupem.

³⁶ Právní dokument vydaný mezi lety 902 a 906, který reguloval cla a je významný zejména z toho důvodu, že se zabývá německo-slovanským obchodem v období raného středověku.

³⁷ Výklad zmíněných dokumentů je sporný, a proto nejvíce přijatelným dokumentem o pobytu Židů na našem území je zpráva Žida Ibrahima Ibn Jakoba z druhé poloviny 10. století.

³⁸ SLONIM, Dimitrij. *K historii Židů v jihočeské Blatné a okolí*. V Blatné: Městské muzeum v Blatné, 2003. s. 8. ISBN 80-239-2653-5.

³⁹ Například Arabové, Řekové, ale především Židé, kteří zastávali v rámci obchodu velmi významné a nenahraditelné místo.

⁴⁰ SLONIM, D. *K historii Židů v jihočeské Blatné a okolí*, 2003, s. 8.

podílelo na počátku a následném rozvoji obchodování na našem území.⁴¹ Velmi významné postavení zastávalo i v oblasti provozování kontroverzních činností, konkrétně podnikání s vysoce zúročenými půjčkami a lichvou, jejichž vykonávání bylo ale těžko nahraditelné pro rozvoj hospodářského života v českých zemích.

3.2 Postavení židovského obyvatelstva v českých zemích

V období popisovaném v předchozí podkapitole, téměř nepodléhalo postavení židovského obyvatelstva právním předpisům. Podmínky k jejich životu byly relativně příznivé. K výraznému zlomu v životě Židů dochází v 11. století a jejich situace se stává velmi tíživou. Je třeba zmínit, že ale až do počátku 13. století zde mohou Židé obchodovat dle své libosti, věnovat se řemeslům a bydlet v místech, kde chtějí.

Zlom v 11. století představuje zejména zhoršení postavení židovského obyvatelstva na našem území v důsledku první křížové výpravy,⁴² jež roznítla konflikt mezi židovským a křesťanským obyvatelstvem. První křížová výprava dokládá nedostatečnou právní ochranu, jež byla do té doby poskytována židovskému obyvatelstvu.

Nejlepším východiskem pro ně bylo řešit vzniklou situaci⁴³ odchodem z českých zemí do zahraničí. K tomuto činu se skutečně někteří odhodlali, ale důsledek jejich rozhodnutí byl dalekosáhlý. *Knižeti Břetislavovi se doneslo, že jistý počet Židů uprchl a že někteří tajně stěhují své bohatství dílem do Polska, dílem do Panonie.*⁴⁴

Břetislav II. majetek uprchlých Židů zkonfiskoval a současně došlo k vybití a vyrabování několika pražských židovských domů. Z Břetislavových argumentů, jež představuje výše uvedený citovaný překlad úseku z Kosmovy kroniky, je možné vidět jeho názor týkající se otázky majetku Židů v českých zemích. Ten podle Břetislava patřil nikoliv židovskému obyvatelstvu, v té době ještě svobodnému, ale patřil zemi, kde jej získali, tudíž

⁴¹ Obchodováním židovského obyvatelstva se podrobněji zabývá kapitola číslo čtyři.

⁴² Během zde zmíněné první křížové výpravy, vyhlášené v roce 1095 papežem Urbanem II., došlo k rozsáhlým masakrům židovského obyvatelstva, jejich majetku a židovských obcí. Došlo k dobytí Jeruzaléma a rozsáhlým masakrům místního obyvatelstva.

⁴³ Židům se nedostalo pomoci ani ze strany světské moci, ani ze strany biskupa. Od úřadů a civilního obyvatelstva museli snášet utiskování. Neustále museli čelit svému strachu z pogromů, které proti nim byly již dříve mířeny.

⁴⁴ Kosmas: *Kronika Čechů*. Argo. 2011, s. 148.

panovníkovi. Tento názor byl zastáván i v období následujícím, ve 13. století byl více méně kodifikován. I když se může zdát, že s plynoucí dobou se tento názor vyvíjel a měnil, byl zastáván ještě v 19. století a k jeho uplatňování se uchýlila i nacistická propaganda v období století následujícího.

Již zmíněné 13. století tedy přináší další zlom ve způsobu života židovského obyvatelstva v českých zemích. Jejich postavení se výrazně zhoršilo, a to zejména na samotném počátku století, v roce 1215. Tohoto roku došlo ke svolání IV. lateránského koncilu papežem Innocencem III., jenž mimo jiné potvrdil vyhlášku vydanou již ve 12. století.⁴⁵ Ta ukotvila segregaci židovského obyvatelstva a Židé byli nuceni nosit speciální označení a jejich styk s křesťany byl omezen jen na obchodní záležitosti. Židé byli nesvobodní a představovali přímé podřízené panovníka, z čehož jim plynuly určité povinnosti a závazky. Panovník měl Židům poskytnout právní ochranu a oni mu naopak byli zavázáni poskytovat finance, a stali se tak jeho významným zdrojem finančních příjmů. Probíhala tak mezi nimi vzájemná spolupráce.

3.2.1 Statuta Judaeorum

Ještě v témže století dochází k výrazným změnám v nahlížení na židovské obyvatelstvo v českých zemích, a to vydáním zákoníku Statuta Judaeorum z kanceláře českého krále Přemysla Otakara II.⁴⁶ Zákoník představoval základní dokument pro židovské zákonodárství v našich zemích a platil až do 18. století. Byl jím upraven vztah mezi Židy a panovníkem a Židé se stali přímými poddanými panovníka. To znamená, že kdo zaútočil na židovské obyvatelstvo, zaútočil tím přímo na panovníka. Přestože byl vydán zákoník upravující právní postavení židovského obyvatelstva a stavící je do jisté ochrany pod samotného panovníka, následující období přineslo řadu kolektivního násilí.

Vždy s vládou dalšího panovníka přicházela pro Židy povinnost jej požádat o potvrzení privilegií, vydaných předešlými panovníky, za což si nově nastupující král nechal vždy dobře zaplatit.⁴⁷ Následující doba, především od konce 13. století, s sebou přinesla řadu židovských pogromů, vyvolaných zejména z náboženských důvodů. Co se týče

⁴⁵ SLONIM, D. *K historii Židů v jihočeské Blatné a okolí*, 2003, s. 8.

⁴⁶ Tamtéž, s. 8.

⁴⁷ PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 42.

českých zemí, zde k největšímu protižidovskému pogromu došlo v pražském ghettu za vlády Václava IV. v roce 1389.⁴⁸

3.2.2 Židovské obyvatelstvo a nastupující období novověku

S nástupem novověku a nové vládnoucí habsburské dynastie současně dochází ke stabilizování postavení židovského obyvatelstva v českých zemích. To potvrdil i sám vládnoucí král Ferdinand I. Habsburský, který stvrdil Židům staré výsady a slíbil jim ze své strany poskytnutí ochrany. Ovšem zanedlouho, v roce 1541, došlo k odsouhlasení vypovězení židovského obyvatelstva z celé země.⁴⁹ Židé se do českých zemí mohli vrátit až po pěti letech od vydání vyhlášení o jejich vypovězení ze země. K povolení jejich návratu došlo z důvodu finančních potřeb panovníka a státu. Po vládě Ferdinanda I. přichází období, jež je označováno jako období prosperity židovských obcí na našem území. Například Rudolf II. se zasloužil o rozkvět židovských obcí a prospěch židovského obyvatelstva a o rozšíření jejich práv. Rovněž je ujistil, že již k jejich vypovězení znovu nedojde.⁵⁰

Právě díky tolerantnímu postoji ze strany panovníků dochází k nebývalému rozmachu židovských obcí. I když se kvůli třicetileté válce, která později vypukla, přirozeně snížil počet obyvatel židovských ghetta a ghetta jako taková velmi zchudla, byl brzy vyrovnán příchodem velkého počtu Židů ze zahraničí. Po skončení třicetileté války přicházelo na naše území značné množství Židů z různých okolních zemí a hledalo zde nové a bezpečné místo pro svůj život. Do českých zemí přichází jak židovské obyvatelstvo z Polska, Běloruska a Litvy, tak i z Vídně. Z Vídně odcházeli Židé z toho důvodu, že odsud byli vyhnáni na konci šedesátých let 17. století císařem Leopoldem I.⁵¹

3.2.3 Změny v postavení židovského obyvatelstva v 18. století

Výrazné změny v životě židovských obyvatel přineslo 18. století, kdy byly vydány velmi důležité zákony, jež ovlivnily život Židů, a dá se říct, že jej jasně omezovaly. V 18. století byl připraven návrh, podle něhož měl být radikálním způsobem snížen počet židovských obyvatel na území pražského ghetta.

⁴⁸ SLONIM, D. *K historii Židů v jihočeské Blatné a okolí*, 2003, s. 8.

⁴⁹ Tamtéž, s. 9.

⁵⁰ Tamtéž, s. 9.

⁵¹ Tamtéž, s. 10.

Můžeme zde vidět jakýsi zvrat ve vztahu panovníka a židovského obyvatelstva. Toto rozvrácení vzájemných vztahů je způsobeno z toho důvodu, že panovník již nebyl závislý na židovských financích, jež předtím potřeboval k vedení války a uskutečnění svých cílů. A hlavně, Židé byli považováni za hlavní důvod úpadku hospodářství a byli vnímáni jako překážka úspěšného a prosperujícího křesťanského podnikání a obchodu. I když k úpadku hospodářství došlo zejména v období po skončení válek, v období 18. století se jeho úpadek stále více prohluboval.⁵²

Židé byli nařízeními z let 1726 a 1727 nuceni se přestěhovat zpět do ghett, naopak Židé, kteří bydleli na venkově, se nesměli stěhovat do Prahy.⁵³ Se stěhováním Židů souvisí i tzv. translokační reskript.⁵⁴ Podle něho bylo Židům přikázáno se přestěhovat do oblastí, jež byly vzdálené od míst, která souvisela s vykonáváním katolického náboženství.⁵⁵ Redukován měl být i počet židovského obyvatelstva v Čechách – pro to byl na Židy uvalen tzv. numerus clausus⁵⁶. S redukčním rozhodnutím úzce souvisí familiantský zákon vydaný v roce 1726 a platící až do poloviny 19. století. Tímto zákonem měli právo pobytu pouze muži, kteří buď byli ženatí či ovdovělí a kteří měli potomstvo a byli pokládáni za otce rodiny. Muži splňující zmíněné podmínky získali inkolát neboli státní příslušnost.⁵⁷ Zákonem byl tedy velmi striktně regulován počet židovského obyvatelstva.

Panovnice, která nastoupila v roce 1740 na trůn po svém otci, císaři Karlovi VI., Marie Terezie svým nařízením vypověděla veškeré židovské obyvatelstvo nejprve z pražského Židovského města a později z celé země. K tomuto razantnímu kroku

⁵² PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, 2001, s. 96.

⁵³ SLONIM, D. *K historii Židů v jihočeské Blatné a okolí*, 2003, s. 10.

⁵⁴ ROZKOŠNÁ, Blanka. *Židé v Oseku a Radomyšli aneb rodný kraj Franze Kafky*. Praha: Blanka Rozkošná, 2011, s. 7.

⁵⁵ V důsledku tohoto nařízení se musela řada ghett buď přemístit, neboť nevyhovovala stanoveným požadavkům, nebo naopak musela vzniknout nová ghetta.

⁵⁶ Numerus clausus v překladu do češtiny znamená uzavřený, omezený počet. Co se týče židovského obyvatelstva, představoval numerus clausus předepsaný maximální možný počet Židů v dané oblasti. Konkrétně to bylo pro Čechy 8541 rodin a pro Moravu 5106.

⁵⁷ Inkolát po smrti onoho otce rodiny po jeho smrti přecházel na otcova nejstaršího syna. Ten se jako jediný ze synů mohl ženit, zbylí synové, pokud také toužili po založení rodiny, byli nuceni odejít ze země. S rodinami majícími pouze dcery to bylo složitější. Dcery byly nucené se často vdávat do ciziny. Zákon byl ovšem různými cestami obcházen a porušován.

se rozhodla v roce 1744 vydáním císařského reskriptu. Jeho účinnost byla posléze stanovena na rok 1745. Oficiálním důvodem k tomuto kroku byla údajná spolupráce s nepřátelskými Prusy, s nimiž Marie Terezie vedla válku. Ovšem možných důvodů k takovému radikálnímu vyhnání bylo více. Vyhnanému obyvatelstvu bylo nyní dokonce zakázáno se i usadit v ostatních zemích koruny.⁵⁸ I když se negativní postoj Marie Terezie k Židům nezměnil, byla okolnostmi, zejména absencí židovského obchodního talentu, který země velmi postrádala a nebyla schopna jej nijak nahradit, nucena své rozhodnutí zvrátit a povolit opětovné nastěhování Židů zpět do země.

3.2.4 Josef II. a Židé

K výrazným proměnám dochází za panování syna Marie Terezie, císaře Josefa II. Císař, který během svého života vydal velké množství reforem, zaujímal k židovskému obyvatelstvu takový postoj, jenž by měl přispívat k rozvoji a k blahu státu. Josef II. vydával řadu nařízení, jež ovlivňovala život židovského obyvatelstva, například nařízení týkající se jurisdikce, hospodářského života, ale i života osobního. Židé již nemuseli nosit zvláštní označení, nemuseli platit zdvojené taxy za úřední výkony a nově se mohli hlásit na vysoké školy. Výjimku představovalo pouze studium na teologické fakultě, kde stále Židé studovat nesměli. Co se týče hospodářského života, mohli Židé obdělávat půdu, kterou si ovšem nemohli koupit, pouze se mohli ucházet o její nájem. Mohli se zabývat řemeslem, velkoobchody, tovární výrobou a obchodem, ale pouze v rámci jednotlivých ghett.⁵⁹ V oblasti řemesel mohli provozovat všechny možné dostupné druhy, stát se mistry a zakládat jednotlivé cechy. I osobní život se značně změnil – Židé se nyní mohli stravovat v hostincích a bydlet v domech společně s křesťany. Novinku představovala povinnost vojenské služby stanovená nyní i židovskému obyvatelstvu. Další inovací bylo podrobení se židovského obyvatelstva stejné jurisdikci, které bylo podřízeno křesťanské obyvatelstvo.⁶⁰

Josefovým cílem bylo vytvoření centralizovaného státu, ve kterém vše bude správně fungovat a bude funkční jak po ekonomické, tak po hospodářské stránce. Svými reformami tak začlenil Židy mezi ostatní obyvatele země, ovšem s tím rozdílem, že jejich postavení

⁵⁸ PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, 2001, s. 98.

⁵⁹ SLONIM, D. *K historii Židů v jihočeské Blatné a okolí*, 2003, s. 11.

⁶⁰ PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, 2001, s. 102.

nebylo absolutně zrovnoprávněno⁶¹ a Židé představovali jakousi trpěnou menšinu, jež byla potřeba pro prosperitu země. Židé již nebyli nuceni žít výhradně jen v ghettech, ale bylo jim povoleno pobývat i v ostatních oblastech města. Jazyková nařízení, související se zavedením němčiny jako univerzálního jazyka užívaného při úředním jednání, představovala značné změny i pro židovské obyvatelstvo a zasáhla do všech sfér jejich života. Došlo i k reformě školství, která souvisela se zavedením německého jazyka i zde. Tato reforma oslabovala ortodoxii a postupně došlo k vymizení tradičního způsobu výuky, který byl dříve v židovských školách uplatňován. Veškeré dosavadní předpisy vydané pro židovské obyvatelstvo byly shrnuty do tzv. systemálního patentu vydaného císařem Františkem II. na základě návrhu pražského Žida Homberga z roku 1797.⁶²

Od konce 18. století dochází díky měnícímu se vztahu společnosti k Židům k řadě diskurzů. Diskurzy se týkaly například školství, kde docházelo k odklonu od židovských tradic, ale i dalších reforem, či dokonce vztahu k židovské tradici jako takové. S postupem času se stále více objevovaly myšlenky emancipace Židů. I když k dílčím úspěchům došlo již v revolučním roce 1848, plné rovnoprávnosti se Židé dočkali až vyhlášením prosincové ústavy v roce 1867.⁶³

⁶¹ Stále platil familiantský zákon, jenž stanovoval tzv. numerus clausus. Tím byl stanoven maximální počet židovských rodin v Čechách a na Moravě. K tomu bylo užíváno nařízení, kdy pouze nejstarší syn mohl žít a založit rodinu. Židé byli nuceni platit vysoké daně. Židům bylo povoleno pouze v soukromém životě užívání hebrejštiny. Jinak byli nuceni mluvit německy a prokazovat její znalost. S tím souvisí i nařízení, kdy z úředního příkazu dostávali německy znějící jména.

⁶² PEKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 2001, s. 115-116.

⁶³ Tamtéž, s. 117.

4 Židovské obyvatelstvo ve Strakonících

4.1 Příchod Židů do Strakonice

Nelze přesně určit, kdy k přistěhování židovského obyvatelstva do Strakonice došlo, neboť existují pouze kusé zprávy dokládající jejich příchod do města. Příznivé podmínky pro jejich příchod nastaly po převzetí strakonického panství johanity z rukou panského rodu Bavorů.⁶⁴ Johanité zaujali mnohem tolerantnější postoj vůči židovskému obyvatelstvu, než který měli Bavoři. Bylo tomu tak zejména díky jejich zkušenostem získaným na Předním východě, kde se pravidelně stýkali s různorodými civilizacemi, mezi něž patřili i Židé. Důvodem lepších podmínek pro židovské obyvatelstvo ve Strakonících nebyla pouze tolerance ze strany johanitů, ale především jejich potřeba velkého bohatství, jimiž Židé disponovali, a následné financování křížových výprav, jež johanité podnikali a finance na ně vynakládali.⁶⁵

Ovšem díky existenci písemné zmínky o Židech, jež se nachází v řádu krejčích ze Strakonice, pocházející z roku 1482, víme, že k příchodu židovského obyvatelstva do Strakonice došlo již před zmíněným rokem.⁶⁶ V cechu krejčích je Židům zakázáno vyučovat se v krejčovském řemeslu.⁶⁷ Židé se totiž pokoušeli provozovat krejčovské řemeslo, ovšem nikoliv v rámci cechovní struktury.⁶⁸

Židé nemohli bydlet pod panstvím velkopřevorů, a proto se usazovali ve vsi Bezděkov.⁶⁹ V případě Strakonice se nejednalo o klasické ghetto, které by bylo oddělené

⁶⁴ FIBICH, Ondřej. *Židé ve Strakonících*. Strakonice: s. n. 2001, s. 1.

⁶⁵ FIBICH, O. *Židé ve Strakonících*, 2001, s. 3.

⁶⁶ Cvrček, J. Z. *Strakonická židovská komunita a její pozemková kniha*, 2002, s. 100.

⁶⁷ SOKA Strakonice, Cechy, A 4/4.

⁶⁸ K zákazu provozovat krejčovské řemeslo mimo cech došlo až v roce 1568 za velkopřevorství Václava Zajíce z Hasenburka. V případě z roku 1482 se spíše jednalo o snahu zabránit židovskému provozování řemesla ze strany městského osazenstva a určitou roli zde hrál i silný antisemitismus mezi obyvateli města křesťanského vyznání.

⁶⁹ Ves Bezděkov se nachází v blízkosti řeky Volyňky směrem na východ a jihovýchod od strakonického hradu. V roce 1869 se tato ves dočkala povýšení na město a byla pojmenována jako Nové Strakonice, ovšem ke Strakonícím jako takovým bylo připojené až v roce 1920.

branami. Ojedinele docházelo i k případům, kdy Židé bydleli i v jiných částech města než jen v Bezděkově, který byl pro ně určený.⁷⁰

4.2 Novověk a život strakonického židovského obyvatelstva

Na počátku 16. století žilo ve Strakonicih již několik židovských rodin, jež se živily obchodem a peněžnictvím, neboť jim prozatím ve městě nebylo umožněno vykonávat žádné jiné povolání.⁷¹ Existuje několik písemných zmínek o strakonickém židovském obyvatelstvu, například z počátku 16. století, nacházejících se v *Letopisech českých*. Zde se dozvídáme o situaci, kdy došlo ve Strakonicih k upálení dvou židovských bratrů. Událost se odehrála v den před svátkem Tří králů. Před jejich upálením došlo i k upálení jejich matky, též Židovky. Byli obviněni ze zavraždění křesťanského dítěte a následného odebrání jeho krve.⁷² Další zmínky o strakonických Židech se nachází například v gruntovní knize ze 17. století.

V 17. století byla ve Strakonicih založena židovská náboženská obec, tvořily ji židovské domky a Židé se v ní soustředili kolem jednoho dvora, v jehož středu byla postavena malá, pravděpodobně dřevěná synagoga. V roce 1741 došlo k vyhoření této modlitebny a vznikla tak potřeba její náhrady.⁷³ Židům byla povolena, pravděpodobně za velkopřevorství Františka Antonína von Königsegg-Rothenfelse, který ve městě působil v letech 1738–1744, výstavba nové synagogy, ovšem opět dřevěné.⁷⁴ Synagoga měla mít také světnici, jež bude sloužit chudým a nemocným Židům a pro jejich potřeby se zde údajně měl nacházet materiál pro zajištění zdravotní péče.⁷⁵ Synagoga vydržela až do roku 1858, kdy se údajně zřítla během svatebního obřadu, a o dva roky později byla nahrazena

⁷⁰ KOTLÁROVÁ, Simona. *Strakoničtí Židé*. In: *Strakonice: vlastivědný sborník: kapitoly z historie*. Strakonice: Město Strakonice, 2002. s. 107. ISBN 80-238-7889-1.

⁷¹ FIBICH, O. *Židé ve Strakonicih*, 2001, s. 1.

⁷² PORÁK, Jaroslav. *Ze starých letopisů českých*. Praha: Svoboda, 1980, s. 283.

⁷³ FIEDLER, Jiří. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 1992, s. 107.

⁷⁴ KOTLÁROVÁ, S. *Strakoničtí Židé*, 2002, s. 111.

⁷⁵ SOA Třeboň, fond Velkostatek Strakonice, č. kart. 26, inv. č. 743, sign. A-XI-3.

synagogou novou,⁷⁶ nyní již zděnou, vystavěnou v maurském stylu.⁷⁷ Židovská náboženská obec měla vlastní správu, jejímž úkolem bylo vybírat vrchnostenské dávky ze živností, jejichž vykonávání bylo vázáno určitým povolením. Touto činností byl pověřen rychtář. Ke scházení členů židovské náboženské obce bylo vybráno místo židovské školy. Přibližně v první polovině 18. století žilo v Bezděkově již dvanáct židovských rodin.⁷⁸ Tento zvýšený počet místního židovského obyvatelstva měl za následek rovněž potřebu jak větší modlitebny,⁷⁹ tak ale i nového hřbitova. Roku 1700 Židé odkoupili z rukou vrchnosti značný kus lesa, jenž se nacházel v Holi.⁸⁰ První náhrobek nacházející se na tomto hřbitově pochází z roku 1763. Hřbitov byl využíván až do poslední doby, přibližně do 60. let 20. století. Dnes je neudržovaný, zarostlý trávou a stromovím, na rozdíl od udržovaných hřbitovů v okolí, například v Oseku či ve Čkyni. K založení hřbitova a malého domku došlo již v první čtvrtině 18. století, ovšem až oficiálním povolením, konkrétně privilegiem č. 219⁸¹ z roku 1750 směli Židé svůj nově vzniklý hřbitov používat.

Jak je již zmíněno výše, na počátku 18. století žilo v Bezděkově dvanáct židovských rodin v deseti nemovitostech.⁸² Z tohoto období jsou dochovány i statistiky počtu Židů ve městě. Do věku 15 let zde žilo celkem 14 dětí, ve věkovém rozmezí od 15–20 let se jednalo o 5 mladistvých a od 20–50 let celkem o 25 osob, z toho jich bylo 5 svobodných. Nad 50 let není doložen žádný obyvatel.⁸³ V poměru ke křesťanskému strakonickému obyvatelstvu tvořili Židé menšinu, ovšem někteří z nich se velmi výrazně zapsali do hospodářství, kultury a umění ve městě.⁸⁴

⁷⁶ Synagoga vystavěna v roce 1860 byla zbořena v 70. letech 20. století, neboť byla považována za překážku k vybudování hlavní komunikační tepny vedoucí historickým jádrem města.

⁷⁷ PODLEŠÁK, Jan. *Židovské památky na Prachaticku a Strakonicku*. In: *Naše dny se naplnily: z historie Židů v jižních Čechách*, 2002, s. 176. ISBN 80-238-9881-7.

⁷⁸ KOTLÁROVÁ, S. *Strakoničtí Židé*, 2002, s. 107.

⁷⁹ Ta se původně stěhovala z jednoho domu do druhého. Později byla pevně umístěna do jednoho z domů poblíž strakonického náměstí.

⁸⁰ FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 108.

⁸¹ SOA Třeboň, fond Velkostatek Strakonice, kart. č. 26, inv. č. 743, sign. A-XI-3.

⁸² FIBICH, O. *Židé ve Strakoniciích*, 2001, s. 2.

⁸³ KOTLÁROVÁ, S. *Strakoničtí Židé*, 2002, s. 110.

⁸⁴ CVRČEK, J. Z. *Strakonická židovská komunita a její pozemková kniha*, 2002, s. 101.

Část města, kde bydleli Židé, byla pojmenována jako *Židovna*. Sociální úroveň obyvatel Bezděkova nebyla ze začátku příliš vysoká a většina židovských obyvatel se živila sběrem různého materiálu, například kůží, kostí nebo perí. Později se významný počet místních Židů živil jako podomní obchodníci.⁸⁵ S postupným uvolňováním právních předpisů monarchie a s nástupem nejsilnější židovské osidlovací vlny ve druhé polovině 18. století ve Strakoniciích zároveň rostl počet nemovitých majetků židovského obyvatelstva. K tomuto procesu došlo krátce po roce 1726 za vlády Karla VI.,⁸⁶ kdy byl vydán tzv. translokační reskript. Tímto dokumentem bylo opětovně nařízeno pro všechna města a vesnice, aby se veškeré židovské obyvatelstvo soustředilo do ghett a bylo vzdálené od míst, kde docházelo ke křesťanským náboženským slavnostem. Ve Strakoniciích tento reskript ovšem tak striktně dodržován nebyl, což dokládají například zápisy v gruntovních knihách. V knihách se dočteme o domech, jež jsou sice obývány židovským obyvatelstvem, ale přitom se nacházejí v oblastech mimo ghetto. Důvod, proč tomu tak ve Strakoniciích bylo, je prostý. Pro místní vrchnost, kterou v této době stále představoval johanitský řád, bylo podstatnější, aby Židé byli bohatší a majetnější a byli schopni disponovat potřebnými financemi, než aby byli omezováni.⁸⁷

Tento přístup se vrchnosti vyplatil například při splacení vysokého dluhu, jenž vznikl na chalupě, která náležela Varvažovskému statku⁸⁸ a jejím správcem zde byl Vito Gottfried. Právě ten dlužil Varvažovskému statku 200 zlatých. Zmíněnou situaci se snažila nejprve vrchnost vyřešit tak, že chalupu nabídla k odkoupení nežidovským kupcům, kteří ovšem nebyli schopni dát dohromady v hotovosti takový obnos peněz. Potřebným obnosem disponovali dva strakoničtí židovští muži, Bloch a Fürth, kteří chalupu společně koupili. Rovněž zde měli zmínění muži povoleno obchodovat a odkupovat od vrchnostenských poddaných kůži z dobytka.⁸⁹ Židům bylo zakázáno, aby nabývali vlastnického práva i na jiné nemovitosti než jen na jejich domy v rámci ghetta. A proto si přibližně v polovině 18. století

⁸⁵ CVRČEK, J. Z. *Strakonická židovská komunita a její pozemková kniha*, 2002, s. 101.

⁸⁶ Karel VI. rovněž dal úkol komisi, která na jeho návrh vytvořila tzv. familiantský zákon. Informace o tomto zákoně se nachází v kapitole věnované židovskému obyvatelstvu v českých zemích.

⁸⁷ KOTLÁROVÁ, S. *Strakoničtí Židé*, 2002, s. 108.

⁸⁸ Varvažov je obec, jež se nachází v jižních Čechách v píseckém okresu. Až do 19. století byla majetkem johanitů a rovněž byla ze Strakonice spravována.

⁸⁹ SOKA Strakonice, fond Archiv města Strakonice, kn. č. 48, fol. 1, pag. 14.

kupuje rod Weillů, jenž se později stane velmi významným rodem, a to zejména v 19. století, tzv. Mollerovskou chalupu, jež se nacházela v Bezděkově.⁹⁰

4.3 Židé a řemeslo

Výčet řemesel, kterými se Židé mohli živit, není dlouhý. Vykonávat směli například rukavičkářství, mydlářství či pálení kořalky. Jednalo se o řemesla, která tolik nepodléhala cechovním pravidlům. Ovšem ze strany vrchnostenské správy se Židům dostalo větších benevolencí – mohli dokonce provozovat i řemesla, ke kterým neměli oprávnění. V těchto případech ale docházelo k častým stížnostem ze strany poddaných, neboť se Židé dopouštěli tzv. fušerství. Jako konkrétní příklad poslouží událost z roku 1718, kdy cech koželuhů podal stížnost velkopřevorovi, kterým v této době byl místní velkopřevor Ferdinand Leopold Dubský z Třebomyslic, na strakonické židovské obyvatelstvo. Židé totiž porušovali výsadní právo koželužského cechu nakupováním kůží i v období mimo výroční jarmarky.⁹¹

Židé, jelikož nebyli vyučeni v řemeslu, zaměstnávali nežidovské tovaryše a s vyrobeným zbožím, a bohužel často i nekvalitním, pouze obchodovali. Tovaryši ovšem z důvodu různých sporů s cechy rovněž nedisponovali oprávněním vykonávat řemeslo. I když se tato skutečnost řemeslníkům, kteří byli organizováni v jednotlivých ceších, nelíbila, nemohli s ní nic dělat. Židé totiž využívali ochrany ze strany vrchnosti, pro tento vztah se užívalo pojmu *chráněný Žid*.⁹² Jedna z událostí, ke které došlo v 18. století, je poskytnutí daru od velkopřevora jednomu Židovi. Daroval mu zdarma stavební materiál a osvobodil ho na určitou dobu od ochranného poplatku. Často ale docházelo i k tomu, že vrchnost platbu ochranné daně vyžadovala a nedocházelo tak k nějakým úlevám z její strany vůči židovskému obyvatelstvu.⁹³ Tento projev nesmlouvavosti ze strany vrchnosti se například projevil v případě postaršího chudého Žida, jenž žádal velkopřevora o prominutí dluhu 131 zlatých a 40 krejcarů na daních. Ze strany velkopřevorství nedošlo k prominutí dluhu, ale pouze k jeho dočasnému snížení, a ještě bylo třeba, aby se za něj jiný Žid zaručil.⁹⁴

⁹⁰ SOKA Strakonice, fond Archiv města Strakonice, kn. č. 48, fol. 10, pag. 3.

⁹¹ KOTLÁROVÁ, S. *Strakoničtí Židé*, 2002, s. 109.

⁹² Tamtéž, s. 109.

⁹³ SOKA Strakonice, fond Archiv města Strakonice, kn. č. 48.

⁹⁴ KOTLÁROVÁ, S. *Strakoničtí Židé*, 2002, s. 109.

Různá nařízení, která byla vydána, vyvolala v židovské obci nespokojenost, neboť určitým způsobem ještě více ztížila život židovského obyvatelstva. Jedním z nařízení, jež vyvolalo nevoli mezi Židy, byl zákaz podomního obchodu. Toto nařízení bylo vydáno Majestátem z roku 1789 a rozhořčení u židovského obyvatelstva vyvolalo zejména z toho důvodu, že podomní obchodování představovalo jednu z nejdůležitějších a nejčastějších forem jejich obživy.⁹⁵ Ovšem nejednalo se o jejich jediný způsob obživy. Někteří z nich se živili například ještě porážením dobytka či obchodováním s kůží. Mezi strakonickými Židy, kteří se věnovali podomnímu obchodování, se najde řada členů rodin, jež se později stanou ve Strakoniciích velmi významnými jmény. Například Jacob Fürth či Isák Stein, jejichž rodiny budou v 19. století patřit k nejdůležitějším podnikatelským vrstvám ve městě.

4.4 Proměny za vlády Josefa II.

Období vlády Josefa II. je považováno za období příznivých změn⁹⁶ pro židovské obyvatelstvo, s některými povinnostmi, které jim však byly nově stanovené, Židé nesouhlasili a snažili se jim všemi možnými způsoby vyhnout. V této době dochází ve Strakoniciích k případům, kdy byli Židé zachyceni ve městě, kde neoprávněně pobývali, neboť nedisponovali potřebným povolením k pobytu ve městě. Někteří z nich se snažili na sebe neupozorňovat a přečkat zde pro ně nepříjemné chvíle, jiní se ovšem dokonce živili prodejem různých produktů, a tudíž byli v kontaktu s obyvateli Strakonice velmi často.⁹⁷ Některými josefínskými reformami došlo k omezení autonomie jednotlivých židovských obcí, kdy například Židé museli přijímat německá příjmení a rodiče museli pro své děti vybírat jména pouze ze seznamu povolených jmen. Osvědčení o přijetí nových jmen byla pro židovskou obec ve Strakoniciích vydávána krajským rabínem.⁹⁸

Za zmínku stojí i zajímavost, poukazující na možnost adopce dítěte u Židů po zemřelém, jenž sdílel stejné náboženství. Pokud chtěl Žid takto adoptovat dítě, byl povinen zažádat o povolení svého ochránce. Ochráncem byla vrchnost, kterou ve Strakoniciích představovalo velkopřevorství. Tímto způsobem byl například adoptován syn

⁹⁵ KOTLÁROVÁ, S. *Strakoničtí Židé*, 2002, s. 110.

⁹⁶ O některých změnách pojednává jedna z předchozích kapitol zabývající se obecně židovským obyvatelstvem v českých zemích.

⁹⁷ KOTLÁROVÁ, S. *Strakoničtí Židé*, 2002, s. 111.

⁹⁸ Tamtéž, s. 112.

Abrahama Fürtha, Markus, o jehož adopci zažádal Markus Nefftal.⁹⁹ Další událostí, kdy musel Žid žádat vrchnost o svolení k určitému úkonu, byla otázka přesídlení se do jiného města. Žádost o přesídlení musela být sepsána vždy písemně.¹⁰⁰

Na sklonku vlády Josefa II. stále větší množství Židů usilovalo o přesídlení do jiných oblastí města a nechtěli už žít pouze v bezděkovském ghettu. Množství jejich nemovitostí se postupně zvyšovalo a postupem času se nacházely po celé ploše městského plánu. Tak získal Isák Stein v roce 1790 pozemek nacházející se v těsné blízkosti strakonického hradu a vystavěl si zde skromný domek.¹⁰¹ Když pak jeho potomci začali podnikat v oblasti průmyslu, vystavěli si na onom místě skromného domku velký měšťanský dům, zvaný Palác. Nový způsob osidlování nebyl ovšem pro Židy tak snadný. Docházelo k němu především na dominikální neboli panské půdě, spravované v přímé režii vrchností, a za vysoké pachtovné. Někteří se museli zavázat i dobou, po jakou si budou půdu pronajímat, či byli povinni se prokázat původem a mít povolení k provozování živnosti. Pokud by existoval židovský sirotek, byl Žid povinen mu splácet část pachtu.¹⁰²

4.5 Utváření strakonického podnikatelské židovské vrstvy

Vedle postupného růstu počtu židovského obyvatelstva a rozkvětu jeho majetku dochází již na konci 18. století ve městě k utváření základu židovské podnikatelské vrstvy. Jedná se například o rodiny, jako jsou Fürthovi či Steinovi. Již na konci 18. století, v roce 1798, Jacob Fürth zažádal velkopřevorství a současně i vrchnostenský úřad o licenci, díky níž získal oprávnění pro podnikání s vlnou a postříhačstvím. Isák Stein si o pět let později rovněž na příslušných úřadech zažádal o povolení obchodování a možnosti svobodně podnikat v továrně na výrobu sukna a prodávat výrobky o výročních trzích. Na počátku 19. století, v roce 1812, získal Wolf Fürth „obchodní licenci na zpracování vlny, barvení a střihání, a to na základě povolení podnikání v těchto oborech uděleného již v r. 1792 vrchnostenským úřadem“.¹⁰³

⁹⁹ KOTLÁROVÁ, S. *Strakoničtí Židé*, 2002, s. 111.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 112.

¹⁰¹ FIBICH, O. *Židé ve Strakonicih*, 2001, s. 4.

¹⁰² KOTLÁROVÁ, S. *Strakoničtí Židé*, 2002, s. 112.

¹⁰³ Tamtéž, s. 112.

Takovéto podnikatelské ambice některých židovských obchodníků a podnikatelů se ne vždy setkaly pouze s pozitivními ohlasy a mnohdy se v několika případech projevila i zášť a rivalita ze strany jiných židovských obyvatel, která byla silnější než souvěrectví. Docházelo k podávání žalob na židovské podnikatele, jež se týkaly například údajného falšování výučního listu Wolfa Fürtha, který si měl zfalšovat sám Fürth. Díky výučnímu listu mohl Fürth obchodovat, a proto se jednalo o udání velmi vážné, neboť by výrazně ovlivnilo jeho podnikání.¹⁰⁴ Bylo ovšem zjištěno, že výuční list zfalšován nebyl a udání se nezakládalo na pravdě.¹⁰⁵ Podnikavosti strakonických Židů si všímali i obyvatelé z okolních měst. Například v Horažďovicích bylo podáno udání na Abrahama Fürtha, strakonického židovského obyvatele. Ten byl obviněn z nekalých obchodů, kdy obchodoval s nemalým množstvím obilí, ovšem na licenci horažďovického Žida.

¹⁰⁴ KOTLÁROVÁ, S. *Strakoničtí Židé*, 2002, s. 112.

¹⁰⁵ SOA Třeboň, fond Velkostatek Strakonice, kart. č. 29, inv. č. 767, sign. A-XI-49.

5 Řemeslo ve Strakonicích od svého počátku

5.1 Kolébka řemesla ve Strakonicích

I když zprávy o úplných počátcích řemesel ve Strakonicích nemáme, můžeme se domnívat, že tomu bylo podobně jako v ostatních poddanských městech Českého království, a to v období 13. století.¹⁰⁶ Podmínky pro rozvoj řemesel zde byly více než příznivé – napomáhala tomu jak zlatonosná řeka Otava tekoucí centrem města, po níž byly rovněž přepravovány různé druhy stavebního přírodního materiálu ze šumavských lesů, tak poloha Strakonic, jež ležely na významné obchodní cestě spojující Prahu s německými městy. A právě z těchto důvodů představovaly Strakonice vhodné místo pro rozvoj obchodu a řemesel.

Již od středověku se zde dvakrát do roka konaly výroční trhy a jarmarky, které s sebou přinášely jisté finanční zisky, ale i příjmy do kasy městské správy, mezi něž můžeme řadit například cla a další poplatky. Zárodky jednotlivých řemesel a obchodu jsou obsažené již v listině pocházející z druhé poloviny 14. století, již bylo uděleno Strakonicím z pera Bavora IV. purkrechtní právo.¹⁰⁷ O zárodcích mluvíme z toho důvodu, že k nim docházelo při vlastnických vztazích, jež jsou stěžejní částí oné listiny.

5.2 Fungování řemeslných dílen

V provozování řemesel bylo zvykem, že docházelo k předávání znalostí ze strany zkušenějších nově příchozím. Zkušený zůstával na svém místě, aby zaučil své zástupce a řemeslo se tak mohlo předávat dále a dále. Pokud řemeslo prosperovalo a mělo potřebný odbyt a řemeslník disponoval značným finančním obnosem, mohl si řemeslník pořídit novou dílnu, již si vybavil dle svých potřeb. Mnohdy vybavení dílen nebylo dostačující a jejich prostor byl pro tak velký počet tovaryšů, řemeslníků a samozřejmě i příchozích návštěvníků těsnivý.¹⁰⁸

¹⁰⁶ STEJSKALOVÁ, H., STEJSKAL, A. *200 let textilní výroby ve Strakonicích*, 2012, s. 8.

¹⁰⁷ CVRČEK, Jan, Zdeněk. *Páni ze Strakonic erbu střely*. In: *Vlastivědný sborník. Strakonice: kapitoly z historie*. Město Strakonice, 2002, s. 41.

¹⁰⁸ ŘÍHOVÁ, Ivana. *Historie a současnost podnikání na Strakonicku*, 1. vydání, Žehušice, 2002, s. 29. ISBN 80-902919-7-X.

S rostoucím osídlením Strakonice, s čímž souvisí i navyšování počtu měšťanských domů v 15. a 16. století, se pojí i potřeba specializace jednotlivých řemesel. Bylo nutné zvýšit pro větší množství obyvatel rovněž výrobu, a to z důvodu stoupající poptávky. Nešlo ani opomenout vzrůstající životní úroveň obyvatelstva, a tak se řemeslo, které pokrývalo větší množství odvětví, nuceně štěpilo na jednotlivá odvětví. Například již neexistoval pouze pekař, nyní se toto řemeslo začalo členit na cukráře, perníkáře a tak dále.¹⁰⁹

Jak tomu bývá u všech druhů podnikání, obchodování a řemesel, nebylo tomu jinak ani ve Strakonici. Zde představovala hlavní hrozbu blízká města, jejichž výrobky byly konkurenceschopné. A tak se často stávalo, že si obyvatelé kupovali výrobky dovezené z okolních měst, jež byly lacinější a mnohdy i kvalitnější. Soupeření měst mezi sebou lze ukázat i na četných loupežných přepadeních, k nimž docházelo na obchodních cestách. Též se vyskytovala řada podvodníků, kteří se různými způsoby za působení vlivných osob dopouštěli finančních nečestných jednání. Řada řemeslníků a obchodníků chtěla pouze co nejrychleji zbohatnout a neprovozovala svá řemesla a obchod v souladu s morálním jednáním a chováním, a tak okrádání zákazníků bylo událostí, k níž docházelo na denním pořádku.

Podmínky tomu přály a města se v rámci obchodu a řemesel často stávala konkurenty samotné šlechty, kupců a také bohatých měšťanů. A s tímto vývojem souvisela i potřeba spojovat jednotlivá řemesla do různých sdružení a rovněž i do cechů a bratrstev. K tomuto spojování docházelo zejména z toho důvodu, že byla potřeba řemeslnictví chránit před ekonomickými problémy, jež ohrožovaly potřebnou stabilitu jednotlivých řemesel. Hlavní rozdíl mezi bratrstvy a cechy představoval fakt, že bratrstvo reprezentovalo dobrovolné sdružení řemeslníků, jehož základem byla povinnost příslušenství jednotlivých členů k danému vyznání. Mistr nemusel z povinnosti být příslušný k dané organizaci. Kdežto v případě cechů tomu bylo jinak. Změna spočívala především v tom, že jeho příslušníci představovali řemeslníky stejné profese.¹¹⁰

5.3 Johanité jako podporovatelé místních řemesel

Co především zajišťovalo ty nejvhodnější podmínky pro rozvoj řemesel a následných cechovních korporací, byl fakt, že Strakonice byly od 15. století městem, jež bylo sídlem

¹⁰⁹ ŘÍHOVÁ, I. *Historie a současnost podnikání na Strakonicku*, 2002, s. 29.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 29.

velkopřevorství řádu johanitů.¹¹¹ Již v předchozích kapitolách byli zmíněni někteří velkopřevorové pro město významní, jež se zasloužili o jeho hospodářský rozkvět. Jedním z nich byl například Jan ze Švamberka. Ten měl velké hospodářské ambice a uplatňoval je zejména v oblasti zakládání cechů – jeho listinou, jež byla stvrzena společně s celým konventem, došlo k povolení založení cechu soukeníků, postřihačů a kráječů.¹¹² Dokument, jenž stvrzoval právo založit si cech, rovněž obsahoval i právo mít vlastní artikule, jimiž se cech řídil. Cech soukeníků, postřihačů a kráječů představuje jakýsi základ pro pozdější rozvinutí soukenictví a zakládání manufaktur ve městě.

Několik druhů cechů pracovalo se zvířecím materiálem, například s vlnou, a nebo pro svou výrobu používalo len. I pro poskytnutí dostatečného množství tohoto materiálu byly Strakonice pro svou polohu tím ideálním místem, neboť na nedalekých šumavských stráních se pásly ovce, jež tento materiál poskytovaly.¹¹³ Většina cechů se na sobě stala závislá, například pro cechy zabývající se textilní výrobou bylo potřebné, aby pro ně někdo vyrobil různé nástroje nezbytné pro výkon jejich práce. Z tohoto důvodu často bývaly dílny postavené v těsné blízkosti kvůli vzájemné spolupráci. Umístění cechů bylo vždy strategické, takže například cechy, které potřebovaly být v blízkosti vody, kterou jejich cech pro výrobu produktů potřeboval, byly stavěny u řek.

5.4 Strakonické cechy

Již v druhé polovině 17. století se přidalo k cechu kráječů, postřihačů a soukeníků další řemeslo, a to konkrétně hrnčířství a o pár let ještě kloboučnictví. V rámci jednotlivých cechů musela platit i pravidla, jež byli příslušníci cechů povinni dodržovat. Některá z nich se například týkala i osobního života – konkrétně pokud se některý z příslušníků cechu v hospodě opil, hrál kostky nebo karty, byl následně cechem potrestán pokutou. Mnoho dalšího o pravidlech uvnitř cechů je možné se dočíst v listině vzniklé v roce 1663.¹¹⁴ Dalším

¹¹¹ STEJSKALOVÁ, H., STEJSKAL, A. *200 let textilní výroby ve Strakonících*, 2012, s. 10.

¹¹² SOKA Strakonice, Archiv města Strakonice, *Cech soukeníků, kráječů Strakonice*, listina I/1.

¹¹³ ŘÍHOVÁ, I. *Historie a současnost podnikání na Strakonicku*, 2002, s. 40.

¹¹⁴ Tato listina například přináší zprávu o nerovných povinnostech soukeníků a hrnčířů, kdy soukeníci byli při vstupu do cechu povinni zaplatit dva bílé groše, hrnčíři byli této povinnosti zbaveni. Ovšem stejně jako na jiné příslušníky cechu se i na hrnčíře vztahovala povinnost zúčastnit se, ideálně se svou celou rodinou, pohřbu bývalých příslušníků cechu a s pohřbem byly spojené i mnohé další povinnosti, jež byli příslušníci cechů povinni plnit.

významným cechem ve Strakonících byl cech krejčích, jenž získal právo na to mít vlastní cech již v druhé polovině 15. století.¹¹⁵ Důvody, proč se jednotlivým cechům dařilo, můžeme spatřit například i v případech, kdy bylo zakázáno provozovat ono řemeslo mimo cech například i v celém panství.¹¹⁶ Strakonice se svými hospodářskými úspěchy a hospodářským a ekonomickým rozkvětem dostaly v tomto období mezi přední města Českého království. Byla potvrzovaná stará práva i svobody, jež byla nadále rozšiřována. V druhé polovině 16. století pak došlo formou listiny k zavedení privilegií pro cech koželuhů. Privilegia byla v této době potvrzena i cechu kožešníků a řemeslo tak mohlo stále vzkvétat.¹¹⁷

Výše jsou zmíněna řemesla zabývající se textilní výrobou a ta, jež jsou považována za počátky pozdější manufakturní výroby, která přerostla až v založení významné fezárně. Ale ve Strakonících, jako tomu bylo i v mnohých jiných městech, bylo potřeba mít řemesla, která zajistí potravu obyvatelům města. Jedním z nich byli například řezníci, kterým bylo též nějakou dobu po svém fungování povoleno mít vlastní cech.

Jako tomu bylo i v případě Českého království, i zde spatřovalo místní obyvatelstvo jistou konkurenci v místní židovské komunitě, jež obývala jihovýchodní oblast města zvanou Bezděkov. A právě místní obyvatelstvo nežidovského vyznání se snažilo vůči Židům všemožně zasahovat, aby se nemohli takovým způsobem rozvíjet a zasahovat jim do vlastní sféry vlivu. A právě prvními podnikateli zabývajícími se textilní výrobou byli strakoničtí Židé. Židovské obyvatelstvo i zde disponovalo značným finančním kapitálem, které bylo schopné investovat do nově zakládaných dílen.¹¹⁸

5.5 Vývoj řemeslné výroby

Příznivý vývoj strakonických řemesel, jež se později organizovala do cechů, výrazně narušila třicetiletá válka. Válka znamenala značný hospodářský a ekonomický úpadek, jenž se značně podílel i na úpadku řemesla jako takového. Řemesla stagnovala ať už z důvodu nedostatku financí, za něž by si běžní obyvatelé jeho výrobky koupili, či i z nedostatku financí samotných obchodníků a podnikatelů. V případě Strakonice nebylo válkou výrazně

¹¹⁵ ŘÍHOVÁ, I. *Historie a současnost podnikání na Strakonicku*, 2002, s. 30.

¹¹⁶ Tak tomu bylo i u cechu krejčích, v 16. století bylo zakázáno provozovat toto řemeslo v oblasti celého panství ve vzdálenosti od města dlouhé jedné míle.

¹¹⁷ SOkA Strakonice, Archiv města Strakonice, *Cech koželuhů Strakonice*, listina I/1.

¹¹⁸ KOTLÁROVÁ, S. *Strakoničtí Židé*, 2002, s. 109.

poškozeno samotné město a jeho domy, došlo ovšem k poklesu počtu obyvatel, tedy i jednotlivých řemeslníků. Ceny jednotlivých výrobků stoupaly a cechy mezi sebou neměly potřebnou konkurenci. Tento nepříznivý vývoj trval ještě dlouhou dobu a město se z onoho úpadku velmi dlouho vzpamatovalo. Situace se začala měnit na počátku 18. století, kdy se zvyšoval počet řemeslníků, počet obyvatel a opět se navrací trend jednotlivých specializovaných odvětví řemesel.¹¹⁹

Řemesla, o nichž jsem se výše zmínila, se velmi rychle začala rozvíjet a na přelomu 18. a 19. století se rovněž rozšiřovala a více se diferenciovala. Zejména řemesla, jež se zabývala textilní výrobou, můžeme považovat za počátek nově zakládaných manufaktur.

¹¹⁹ ŘÍHOVÁ, I. *Historie a současnost podnikání na Strakonicku*, 2002, s. 34.

6 Počátky textilní výroby ve Strakonících

Textilní odvětví průmyslové výroby je s městem Strakonice velmi úzce spjato téměř od jeho samotného počátku, konkrétně od dob středověku. Na začátku dějin města zde vládl velmi mocný rod Bavorů, za jejichž vlády přichází do města řád johanitů. A právě velkopřevorové tohoto řádu se později zasloužili velmi výrazně o rozvoj textilní výroby ve Strakonících. Jeden z prvních cechů, který byl ve městě roku 1482 založený, je cech soukeníků, kráječů a postřihačů.¹²⁰ Soukeník se v rámci své profese zabýval výrobou samotného sukna. Postřihač měl za úkol pomoci velmi těžkých nůžek poslední úpravu sukna, která spočívala v postřihování nerovných vlasů. Kráječ poté představoval obchodníka se sukem. Tento cech výrazně vzkvétal, čemuž napomáhaly i dobré podmínky, jež město pro rozvoj onoho druhu cechu poskytovalo, a zahrnoval velké množství tovaryšů, kteří zde byli zaměstnáni. Mezi ty nejzákladnější vhodné podmínky pro rozvoj cechu můžeme řadit vlnu, kterou poskytovalo dostatečné množství ovčí pasoucích se v nedalekém okolí, tak i dostatek vody, který zajišťovala velmi rozvodněná zlatonosná řeka Otava.¹²¹

6.1 Soukenická výroba punčoch

Soukeníci vedle výroby sukna vyráběli rovněž punčochy, a to z různých látek, jež byly pro tuto výrobu vhodné. Trend užívání punčoch se objevuje v Českém království již v období 15. století, kdy byla rozšířena i jejich výroba. Punčochy se nosily zejména společně s kalhotami, jež se nazývaly galihoty. Galihoty byly pouze pod kolena, proto se společně s nimi nosily i punčochy. V této době nelze hovořit o punčochách pletených, neboť se vyráběly nejprve z látek pro výrobu punčoch vhodných. Vlněné punčochy se objevují až v druhé polovině 16. století v Praze a toto období rovněž představuje dobu, kdy samotní punčocháři jsou již jakýmsi konkurenty soukeníků.¹²²

Do Strakonic se vlněné punčochy dostávají až se značným zpožděním, a to přibližně v polovině 17. století. I když se zde nějací punčocháři nacházeli, nebylo jich mnoho, což byl hlavní důvod, proč v této době ještě nebyl založený cech punčochářů a k jeho založení

¹²⁰ STEJSKALOVÁ, H., STEJSKAL, A. *200 let textilní výroby ve Strakonících*, 2012, s. 8.

¹²¹ ŘÍHOVÁ, I. *Historie a současnost podnikání na Strakonicku*, 2002, s. 30.

¹²² Tamtéž, s. 39.

dochází až výrazně později, a to v roce 1716¹²³ za velkopřevorství Leopolda Dubského z Třebomyslic. Punčochářský cech představoval nejvýznamnější cech a nebyl srovnatelný s žádným z dříve vzniklých cechů.

Cechy byly povinny svou činnost podřídít cechovním řádům, jimž se říkalo artikule. S prezentováním cechu veřejnosti je spojena i přítomnost tzv. korouhve a cechovního znaku. Zakládání a následné potvrzování jednotlivých cechů nebylo tak jednoduché a nezáleželo pouze na velkopřevorovi, zda povolí cech založit či nikoliv. Nově vznikající cech byl povinen zažádat sobě nadřazený cech v Praze o možnost založení onoho cechu a jeho následné potvrzení.¹²⁴ Příslušníci jednotlivých cechů se museli nejprve čtyři roky v cechu vyučit, poté předložit list, v němž bylo potvrzeno, že jsou manželskými syny a teprve následně se mohli stát tovaryši, jež byli v jednotlivých ceších zaměstnáváni. Zkušenosti získával tovaryš při práci tzv. vandrováním, kdy několik let musel cestovat od místa k místu a sbírat co nejvíce zkušeností. Poté, co získal dostatek zkušeností potřebných pro vykonávání onoho řemesla, bylo potřeba složit mistrovské zkoušky a následným zhotovením mistrovského kusu, který musel být schválen. Jen tímto způsobem se mohl tovaryš stát mistrem a následně příslušníkem cechu. Bylo mu také povoleno si cech založit.

6.1.1 Výroba punčoch

Cech punčochářů, jak může název chybně evokovat, se nezabýval jen výrobou punčoch. Jeho výrobky byly například pokrývky, rukavice, čepice a kamizoly vyrobené z vlny. Punčochářský cech zhotovoval i tzv. birety. Birety jsou pokrývky hlavy užívané v rámci římskokatolické církve při liturgických událostech, ale mohou být užívané i při událostech mimoliturgických. Na výrobu zmíněných vlněných produktů se užívala ve velkém množství příze, což je textilie složená z několika vláken vytvářející zkroucené vlákno. Jelikož pro výrobu vlněných výrobků je třeba velkého množství příze, bylo potřeba zvětšit i množství jeho výroby, k čemuž bylo často využíváno domácích prostorů, a tak se vedle dílen začíná rozvíjet i jakási forma domácí výroby. Výrobci, kteří zhotovovali přízi doma, ji následně posílali po faktorech velkým podnikatelům a nenechávali si ji pro své

¹²³ SOKA Strakonice, Archiv města Strakonice, *Cech punčochářů: Recepty na barvení látek a vlny*, II/B/1.

¹²⁴ ŘÍHOVÁ, I. *Historie a současnost podnikání na Strakonicku*, 2002, s. 40.

vlastní účely. Podnikatelé jim zase poskytovali surová vlákna. Když byla příze hotová, různými způsoby se (například pomocí indiga) barvila.¹²⁵

Jak je zmíněno již výše, řád johanitů výrazně pomáhal rozvoji cechovní výroby. Stejně tomu bylo i v případě punčochářského cechu. Ti pro svou výrobu potřebovali dostatečné množství vlny, jež se získávala a stále získává z ovcí. Řád johanitů napomáhal cechu zejména tím, že velké množství ovcí choval. Později bylo ruční pletení punčoch nahrazeno lepšími technickými postupy, jež představovalo pletení punčoch na ručním pletacím stávku. Pletací stávek je mechanické zařízení, které je používáno pro výrobu zátazných pletenin neboli plošných textilií. Výroba punčoch byla díky tomu zrychlena, ale i přes inovaci ruční pletení nezaniklo a objevovalo se ještě v 19. století. Punčochy byly později barvené načerveno a užívaly se jako neodmyslitelná součást českých a rakouských lidových krojů.¹²⁶ Strakonické výrobky pronikaly na maloasijské trhy díky spojení židovských obchodníků z Vídně a Lince s benátskými židovskými obchodníky. Jak punčochářský cech vzkvétal a rozvíjel se, přicházela vhodná doba na to, aby se řemeslo diferenciovalo a bylo možné pokrýt co možná největší nabídku. A tak došlo k rozdělení řemesla na dvě odvětví. Prvním bylo odvětví pletařské. Zde se vyráběly výrobky jak na ručním pletacím stávku, ovšem pouze na stávcích dřevěných, tak i s pomocí jehlic. Z tohoto důvodu nemohli pletaři vytvořit hedvábné ani polohedvábné látky. Druhé odvětví představovali stávkaři, kteří pro svou práci využívali pouze kovové pletací stávky.¹²⁷

6.1.2 Problémy spojené s punčochářským cechem

Výrazná zlomová situace nastala, když se řemeslo začalo rozšiřovat i za brány města do nedalekých vesnic. I když vesniční řemeslníci byli povinni se přihlásit k odpovídajícímu městskému cechu, městský cech svými vnitřními opatřeními nebyl schopný vůči nim adekvátně zasáhnout.¹²⁸ A tímto způsobem vznikala pro městský cech v práci vesnických řemeslníků konkurence, zejména z toho důvodu, že se na vesnicích prodávaly výrobky mnohem levněji. Městské cechy se proti tomuto snažily bránit, a to tak, že prosazovaly názor, aby řemesla prováděná v domácím prostředí, v nichž nebyla dodržována striktně

¹²⁵ ŘÍHOVÁ, I. *Historie a současnost podnikání na Strakonicku*, 2002, s. 40.

¹²⁶ Dodnes tvoří nezbytnou součást tradičních prácheňských krojů červené punčochy.

¹²⁷ ŘÍHOVÁ, I. *Historie a současnost podnikání na Strakonicku*, 2002, s. 40.

¹²⁸ Tamtéž, s. 40.

pravidla cechovního řádu, jako tomu muselo být u městských cechů, byla zbavena cechovních pout. Punčochářství se stalo svobodným řemeslem až o několik let později.

V poslední třetině 18. století došlo ke zrušení cechu punčochářů.¹²⁹ V cechovním společenství bylo dovoleno pokračovat jen stávkářům. Zrušení cechů punčochářů postihlo všechny strakonické punčocháře, neboť zde žádný z nich železné stávky neměl. Následně došlo k požadavkům ze strany punčochářů, aby byl jejich cech obnoven, avšak marně. Důvodem, proč punčochářům nebylo povoleno obnovit svůj cech, byl především fakt, že cechovní výroba byla pevně vázána dodržováním velmi striktních pravidel. Pravidla, která byla zastaralá, tak bránila následnému a potřebnému vývoji cechu a konkrétního řemesla. Definitivně byla zrušena až po polovině 19. století.

¹²⁹ ŘÍHOVÁ, I. *Historie a současnost podnikání na Strakonicku*, 2002, s. 41.

7 Od punčoch k výrobě fezů¹³⁰

I když došlo ke zrušení cechu punčochářů, ve městě zůstalo značné množství talentovaných lidí ve svém oboru, ať už se jednalo o pletaře či o stávkaře, kteří byli schopni své řemeslo dále provozovat a výrobky, o něž byl velký zájem, nadále obyvatelům města ale i jeho nejbližšímu okolí poskytovat. A tak ve Strakonících po zrušení jejich cechů, v té době již diferenciovaného na stávkaře a pletaře, pracovala přibližně stovka těchto řemeslníků.

7.1 Fez a jeho původ

S vývojem doby a s vývojem tužeb obyvatelstva dochází na počátku 19. století k poklesu zájmu o punčochy. Naštěstí se pro město Strakonice objevuje nová možnost lukrativní výroby textilního produktu, jež představuje v té době nikomu známá pokrývka hlavy, nesoucí název fez.

Fez jako takový je spojen s oblastí vzdáleného Orientu. Je jedním ze symbolů islámu a velmi úzce s ním i souvisí, neboť jej nosili vyznavači tohoto náboženství. Muslimové nosili fez a vyjadřovali tím oddanost zakladateli muslimského náboženství, proroku Mohamedovi, a zároveň i svou víru. Důvody nošení fezů byly především praktické, neboť muslimští muži jej nosili zejména kvůli tomu, že se při modlitbě nesměli dotýkat holým čelem země, čemuž měla zabránit právě ona pokrývka hlavy. Pro tuto funkci má fez charakteristický tvar a není opatřen žádným zakončením či štítkem. Jistou symboliku můžeme vidět v užití barvy, v jaké byly fezy zhotovovány. Barvou, která byla užívána pro výrobu běžných fezů denní potřeby, byla červená. Pro znamení smutku se nosil fez bílý. První kusy této pokrývky byly vyrobené na severu Maroka, kde se nachází městečko Fes. Toto město bylo jedním ze středisek výroby fezů a pokrývka hlavy nese jeho jméno. Již v období druhé poloviny 18. století byla pokrývka rozšířena za hranice Maroka do dalších zemí severní Afriky, konkrétně do nedalekého Tunisu, a rozšiřovala se i do dalších zemí včetně zemí jižní Evropy. Právě zde, na území Benátské republiky, si této pozoruhodné a dosud nevídané pokrývky hlavy všimli evropští obchodníci.¹³¹

¹³⁰ ŘÍHOVÁ, Ivana. (2002): *Historie a současnost podnikání na Strakonicku*, 2002, s. 40-41.

¹³¹ STEJSKALOVÁ, H., STEJSKAL, A. *200 let textilní výroby ve Strakonících*, 2012, s. 15.

7.1.1 Rozšíření výroby fezů

Nejprve italští obchodníci s těmi africkými pouze obchodovali, později se ovšem obchod přenesl do podoby pokusu o vytvoření výrobku, který bude plnit stejnou funkci jako fez, přičemž ale evropský obchod nebude závislý na dovozu z Afriky. I když se jednalo pouze o pokus, provázela jej zpočátku řada nepříjemností, a ne příliš vhodných podmínek. Jednou z nich byl fakt, že, jak je již zmíněno výše, byl fez spojený s islámským náboženstvím, a tedy se jednalo o náboženský artikl, který není možný jen tak vyrábět a prodávat. Velmi striktní náboženské předpisy zakazovaly, aby muslimští muži na své hlavě nosili fezy vyrobené v oblasti, jež není spojena s islámským náboženstvím. Obchodníci, kteří by tak nařídili jejich výrobu, neměli hlavního odběratele svých produktů. Tento striktní předpis byl ale zanedlouho překonán z důvodu stále užších vztahů mezi východem a západem.¹³²

Zpočátku se výroba fezů šířila v některých italských městech, odkud se dostala až do oblasti jižní Francie. Na konci 18. století se ze zemí Evropy rozšířila výroba fezů i do českých zemí, kdy prvním výrobcem byl Johan Seitter, jenž pobýval nedaleko Brna.¹³³ Na počátku 19. století se výroba fezů začala rozšiřovat i mezi další výrobce v rámci habsburské monarchie. I když k výrobě fezů docházelo již v různých zemích napříč Evropou, a dokonce i v samotných českých zemích, ještě zdaleka nemůžeme říct, že se v této době výroba fezů začíná objevovat i v samotných Strakonících. V této době se ve Strakonících ještě stále drží výroba punčoch a dalších vlněných výrobků, a tak na výrobu neznámých, orientálních pokrývek hlavy zatím není ve městě ještě ani pomyšlení.¹³⁴

7.1.2 Výroba fezu

Samotný proces výroby fezu je popsán v *Časopise pro průmysl chemický* „Vlna se nejprv v koších vyprala v tekoucí vodě a po sušení se probírala a případně i třídila. Vyčištěná vlna se stáčela strojem v předánky. Z příze tkal stávkař čepici, která ale nebyla spojená i celistvá, a proto se musela splést. Valchováním se zhustila a zoužila. Potom se narazila na formu a po uschnutí se barvila mořenou, košenilou nebo jinými barvivy

¹³² ŘÍHOVÁ, Ivana. (2002): Historie a současnost podnikání na Strakonicku, 2002, s. 41.

¹³³ Tamtéž, s. 41.

¹³⁴ STEJSKALOVÁ, H., STEJSKAL, A. 200 let textilní výroby ve Strakonících, 2012, s. 15.

organickými dle toho, jaká barva se měla dostat. Po promytí a vysušení se čapka hladila a posléze přidělal se na ni hedvábný střepec.¹³⁵

7.2 Fez a Strakonice

Kolem faktu, jak se dostala výroba tohoto orientálního artiklu do jihočeského města ležícího nedaleko šumavských hor, existuje řada legend a nelze přesně označit tu, jež by se nejvíc přibližovala skutečnosti, jak ke vzniku výroby na fezy zrovna ve Strakoniciích došlo. Jako nejčastější variantu tradované legendy můžeme označit příběh, jenž vypráví o události, k níž došlo v roce 1805 a při níž se samotný fez dostal do Strakonic díky cestě lineckého faktora Brauna. Ten pro onen fez hledal u jednoho hostinského ve městě vhodného výrobce. Hostinský mu doporučil svého bratra, který byl punčochář a s sebou si přivedl ještě jednoho mistra. Braunovi se spolupráce s nimi zalíbila, uzavřel s nimi smlouvu a fezy se ve Strakoniciích začaly vyrábět. V té době se ještě jejich výroba dokončovala v samotném Linci, odkud Braun pocházel.¹³⁶

Wolf Fürth, který je považován za jednu z klíčových osobností stojící při vzniku strakonické výroby na fezy, uvádí, že místní punčocháři dostali od lineckého obchodníka, nejedná se ale o stejného lineckého obchodníka, jako tomu bylo v předchozím případě, vlnu na výrobu surových čepic. Existují ještě další, ovšem méně pravděpodobné varianty toho, jak se výroba fezů dostala do jihočeského města.

Písemný doklad o tom, jak se dostala výroba fezů do Strakonic, se nachází v Podnikovém archivu.¹³⁷ Jedná se o dopis adresovaný císaři z pera samotných stávkářských mistrů. Ti za toho, kdo stál na počátku výroby onoho artiklu, označili mistra Jana Fialku. Výroba podle stávkářských mistrů byla započata již v roce 1807 a prvotní zkušenosti s výrobou neznámého zboží získal údajně stávkářský mistr Jan Fialka od důstojníka napoleonské armády. Traduje se, že tento důstojník pro své zranění nemohl nadále ve výkonu své práce pokračovat a k Janovi Fialkovi se dostal úplnou náhodou, když se jakožto zraněný ubytoval u jeho tchyně. Sdělil Fialkovi hlavní tajemství, jímž byla výroba fezů obdařena a pomocí jehož mohla být jejich výroba dokončovaná i v samotném městě

¹³⁵ FAKTOR, František. *Z dějin výroby fezů ve Strakoniciích*. In: *Časopis pro průmysl chemický*, Praha 1903, roč. 13, s. 277-278.

¹³⁶ STEJSKALOVÁ, H., STEJSKAL, A. *200 let textilní výroby ve Strakoniciích*, 2012, s. 15.

¹³⁷ ŘÍHOVÁ, I., *Historie a současnost podnikání na Strakonicku*, 2002, s. 42.

a nedodělané fezy tak nemusely být posílány do další výroby na jejich dokončení. Ono tajemství spočívalo v tom, jak správně valchovat a barvit.¹³⁸ Ovšem jak tomu bývá u většiny tajemství, i toto bylo brzy prozrazeno a Fialkův monopol na výrobu fezů skončil. Hlavní odběratelé, jež představovali linečtí obchodníci, již neměli zájem o nedokončené výrobky, které si ještě k tomu všemu mohli koupit na pro ně výhodnějším a bližším místě, a hlavně za mnohem menší cenu. Fialka se svou výrobou nechtěl skončit a našel si nového odběratele v řeckých obchodnících, kteří odkoupené výrobky nadále prodávali do oblastí Orientu, s nímž měli dlouhé a dobré obchodní styky.¹³⁹

Již výše jsem zmínila jméno Wolfa Fürtha, který je úzce spjatý s počáteční výrobou fezů a založením oné výroby. Wolf Fürth byl židovským obchodníkem a podnikatelem a není jediným z řad židovských obyvatel města, kteří se výrazně na počáteční výrobě a rozvoji výroby podíleli. Právě místní židovští obyvatelé nejčastěji jako svůj zdroj obživy měli obchodování s vlnou a perím, které byly třeba pro místní cechy.

¹³⁸ STEJSKALOVÁ, H., STEJSKAL, A. *200 let textilní výroby ve Strakonících*, 2012, s. 15.

¹³⁹ ŘÍHOVÁ, I. *Historie a současnost podnikání na Strakonicku*, 2002, s. 43–44.

8 Židé a počátky výroby fezů

I když se může zdát, že za zapojením židovských podnikatelů a obchodníků do výroby muslimské pokrývky hlavy musí stát něco víc, neboť se jedná o dvě velmi různá náboženství, která mezi sebou nechovají příliš sympatií, není za tím nic víc než jen vidina finančního zisku. Židovští obchodníci v jejich výrobě a v následném prodeji viděli pouze možnost finančního obohacení a náboženství a náboženské přesvědčení zde hrálo, dá se říct, nulovou roli. A tak židovští obchodníci a podnikatelé viděli, že obchodování s daným artiklem prosperuje, a založili si vlastní firmu na výrobu fezů.

Ale již na konci 19. století existují ve Strakonících čtyři židovští podnikatelé, kteří se zabývají v rámci svého podnikání výrobou fezů a jsou jimi Wolf Fürth, Ignác Stein, Josef Stein a Matyáš Zucker, mající své vlastní továrny.¹⁴⁰ Ačkoliv Strakonice nejsou příliš velkým městem, představují místo, v němž působí čtyři továrny vyrábějící tentýž artikl, což samozřejmě vede k určité konkurenci mezi nimi. Na úplném konci 19. století, v roce 1899, dochází ke spojení všech existujících továren na fezy do jedné Akciové společnosti rakouských továren na fezy mající hlavní sídlo ve Vídni. Součástí této akciové společnosti se staly i výroby na fezy z blízkého okolí Strakonic, mezi něž můžeme řadit například fezovou továrnu v nedalekém Písku, ale i z jiných koutů českých zemí, například z Husince či slezských Mikulovic. I když došlo k centralizaci fezárenské výroby, nedošlo k zániku oddělených provozů dle místa a potenciálně i příslušného původního majitele. Akciová společnost zejména díky pozdějšímu utlumenějšímu odbytu fezů začala vyrábět i další produkty.¹⁴¹

8.1 Založení firmy Wolfa Fürtha

Počátky Fürthovy živnosti jsou spojené s rokem 1812,¹⁴² kdy Wolf Fürth, židovský obchodník, získal na svou žádost živnostenský list, jehož vydání stvrdil písecký krajský úřad. Oprávnění vydal vrchní správce johanitů. Wolf Fürth je na této listině označen jako *chráněný Žid*, což evokuje již samotnou důležitost Wolfa Fürtha ještě před započatím jeho živnosti a rovněž to, že byl Fürth již před vydáním živnostenského listu podnikatelsky činný. Díky

¹⁴⁰ STEJSKALOVÁ, H., STEJSKAL, A. *200 let textilní výroby ve Strakonících*, 2012, s. 17.

¹⁴¹ ŘÍHOVÁ, I. *Historie a současnost podnikání na Strakonicku*, 2002, s. 47.

¹⁴² Jedná se o rok, který je považován za založení strakonické továrny Fezko, i když první fez na území Strakonic byl podle písemného dokladu adresovaného císaři vyrobený již v roce 1807.

tomuto živnostenskému listu obdržel Fürth oprávnění na obchodování jak se sukem, střížním zbožím, tak i s vlnou a barvami.¹⁴³ Fürth obchodoval s místními punčocháři, dodával jim potřebné suroviny a jejich následné výrobky odkupoval. Později viděl významnou finanční příležitost ve výrobě fezů a do jejich výroby se pustil, i když zpočátku nelegálně, a to v rámci domácí výroby po domech, nacházejících se v oblasti tehdejšího Bezděkova.

Když se přesvědčil, že výroba fezů je možným prosperujícím podnikatelským odvětvím, byl si vědom, že je třeba hledat další možné spolupodnikatele a kontakty i za hranicemi bezděkovského židovského ghetta. První společníky našel v bývalých cechovních řemeslnících. Jeden z nich, Vojtěch Hischmann, se zabýval kloboučnictvím, a druhý z nich, Matyáš Votruba, punčochářstvím. Tito dva muži se stali vhodnými společníky zejména z toho důvodu, že každý z nich byl schopen pro nově rozvíjející se podnikání něco přinést a pomocí toho jej následně rozvíjet. Hischmann pro nově vznikající výrobu fezů poskytl dům, v němž se nacházela vlastní barvárna a současně žádal o to, aby v domě mohly být umístěny stroje, pomocí nichž mohou být čepice barvené.¹⁴⁴

Podnikání to bylo nelegální, což se nelíbilo ostatním výrobcům, kteří své podnikání provozovali dle platných předpisů a s chováním výše zmíněných tak nesouhlasili. Jako projev svého nesouhlasu posílali různé stížnosti směrem na magistrát a též žádali, aby byla znemožněna židovským obyvatelům ona výroba a aby si pro ni a ani pro své osobní účely nemohli najímat různé městské domy. Sám Fürth si nejprve již v Bezděkově pro svou domáckou výrobu jednotlivé domy od svých spoluobčanů pronajímal. Žádná ze stížností ovšem neprošla, neboť úředníci a osoby příslušné pro rozhodování v oné záležitosti, byli spíše nakloněni podnikání, jež se jim zdálo do budoucna prosperující a úspěšné. Až na konci dvacátých let 19. století byla ve Strakonících založena společnost těchto tří podnikatelů. Již v této době ale chtěl Fürth svou výrobu posunout o krok dále a tento krok představovalo založení továrny, k němuž bylo třeba legálního oprávnění. Žádost o oprávnění mu ale byla nejprve zamítnuta. Nakonec se jej přece jen podařilo získat.¹⁴⁵ Výroba, o níž ještě nelze hovořit jako o výrobě tovární, se velmi rozrůstala a počet zaměstnanců byl opravdu vysoký.

¹⁴³ SOA Třeboň, podnikový archiv České Budějovice, *Wolf Fürth a spol. - továrna na fezy, Strakonice, (1810)1812–1899*, Živnostenský list Fürthův, 1812, Sign. B/I/22–I/17.

¹⁴⁴ STEJSKALOVÁ, H., STEJSKAL, A. *200 let textilní výroby ve Strakonících*, 2012, s. 17.

¹⁴⁵ ŘÍHOVÁ, I. *Historie a současnost podnikání na Strakonicku*, 2002, s. 44.

První oficiální data počtu zaměstnanců pochází z roku 1828 a jednalo se o 900 zaměstnanců.¹⁴⁶ Co jeho výrobě příliš neprospívalo, bylo velké množství lidí, kteří se rovněž účastnili výroby fezů. Fürth chtěl stále více, neboť viděl ve svém podnikání opravdu dobrou příležitost, a nakonec přes všechny nepříznivé peripetie mu bylo povoleno zakoupit si roku 1832 dům,¹⁴⁷ na jehož místě později vystavil tovární budovu a rovněž obdržel oficiální zemské povolení potřebné pro výrobu.¹⁴⁸ Právě třicátá léta 19. století pro rozvoj strakonické výroby fezů představují jistý zlom, neboť se jejich výroba mohla rozšířit za hranice židovského bezděkovského ghetta, kde se výroba do té doby odehrávala, ale rovněž získala nové odběratele svých výrobků. Díky založení Rakouské paroplavební společnosti mohly být fezy lépe exportovány do zemí muslimského světa. V roce 1839 dokonce došlo k vydání nařízení od osmanského sultána Abdülmecida I., jež se týkalo povolení nosit fezy jako součást vojenské uniformy.¹⁴⁹ Co se týče Strakonice a zlepšení místních podmínek pro rozvoj výroby, jednalo se především o koupi několika domů ve Strakonících mimo hranice Bezděkova, které sloužily jako místo pro tovární prostory.

Ani ve Strakonících neutichal boj mezi židovskými podnikateli a stávkářskými mistry, kteří si na židovské podnikatele stěžovali u samotného císaře. Ovšem jako tomu bylo i v předešlém případě, kdy stávkaři podali stížnost na ony podnikatele, i nyní jejich žádosti nebylo vyhověno a Fürthovo podnikání se i nadále mohlo rozvíjet. Fürthova firma se v období 19. století stále rozrůstala, prosperovala, zaměstnávala stále větší a větší počet obyvatel a co se týče majetkového vlastnictví, tak i v této oblasti zaznamenal Fürth jisté rozšíření svého pole působnosti. O prospěšném fungování a o značném úspěchu založené výroby svědčí i získaná ocenění v průběhu 19. století, například na výstavách v Praze, kde

¹⁴⁶ SOA Třeboň, podnikový archiv České Budějovice, *Wolf Fürth a spol. - továrna na fezy, Strakonice, (1810)1812–1899*, Historie firmy Fürth 1825–1873, Sign. B/I/16–I/12.

¹⁴⁷ SOA Třeboň, podnikový archiv České Budějovice, *Wolf Fürth a spol. - továrna na fezy, Strakonice, (1810)1812–1899*, Schválení koupě domu č.p. 88, 1832, Sign. B/I/26–I/22.

¹⁴⁸ ŘÍHOVÁ, I.: *Historie a současnost podnikání na Strakonicku*, 2002, s. 44.

¹⁴⁹ MYŠKA, Milan. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2008. s. 123. ISBN 80-7042-612-8.

roku 1833 získala firma nejvyšší možné ocenění.¹⁵⁰ Úspěch slavila firma i ve Vídni, kde získala stříbrnou medaili v roce 1845.¹⁵¹

8.2 Vývoj firmy Wolf & Co.

Již v předešlých kapitolách je zmíněno období třicátých let 19. století, kdy jsou pro rozvoj firmy Wolf & Co. ve Strakonicih ideální podmínky a podnik jen vzkvétá. O tom, že firma prosperovala, svědčí i rozšíření výroby koupí dvou domů, jedním ve třicátých a druhým ve čtyřicátých letech 19. století. Prvním zakoupeným domem byl dům č. 88, k jehož koupi došlo v roce 1832.¹⁵² V roce 1842 byl firmou zakoupen další dům, a to dům č. 87.¹⁵³ Dům č. 88 se nachází na Palackého náměstí ve Strakonicih dodnes. Oblast jmenovaného náměstí se později stala sídlem několika továrních budov, neboť zde řada továrníků zakoupila prostory pro své obchodní účely a podnikání. Ve zmíněných domech se ovšem výroba jednotlivých podnikatelů a firem vyskytovala pouze do té doby, než se přesunula do větších a uzpůsobenějších prostor, mezi něž patřily především nově postavené továrny, kam své působiště přemístila i firma Wolf & Co.¹⁵⁴ Další zlom pro podnik představovala padesátá léta, kdy došlo k úmrtí jejího zakladatele.¹⁵⁵ Vedení firmy se ujali synové Wolfa Fürtha Jacob, Moritz a o pár let později i syn Josef, jimž se podařilo nadále držet vysoký standard a dovést firmu k dalším úspěchům.

V již zmíněných padesátých letech 19. století se začínaly objevovat pro fezárenskou výrobu nejen ve Strakonicih, ale i v dalších oblastech, v nichž vzkvétala, další hrozby.

¹⁵⁰ MYŠKA, M. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. Století*, 2008, s. 123.

¹⁵¹ SOA Třeboň, podnikový archiv České Budějovice, Wolf Fürth a spol. - továrna na fezy, Strakonice, (1810)1812–1899, Wolf Fürth & Co. Internationale Ausstellungs-Zeitung, 21.3. 1875, roč. V., č. 64–66, s. 3, Sign. B/I/16–I/12.

¹⁵² SOA Třeboň, podnikový archiv České Budějovice, Wolf Fürth a spol. - továrna na fezy, Strakonice, (1810)1812–1899, Schválení koupě domu č.p. 88, 1832, Sign. B/I/26–I/22.

¹⁵³ SOA Třeboň, podnikový archiv České Budějovice, Wolf Fürth a spol. - továrna na fezy, Strakonice, (1810)1812–1899, Povolání koupě domu č.p. 87, 1842, Sign. B/I/31–I/27

¹⁵⁴ Továrny byly vystavěné na území křesťanské části města, což mělo za následek vzrušení nevole ze strany křesťanských občanů. I přes projevenou nespokojenost místních se přesunutí firmy do těchto prostorů jevílo jako výborné rozhodnutí.

¹⁵⁵ MYŠKA, M. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. Století*, 2008, s. 123.

Patřily mezi ně například konflikty s Osmanskou říší,¹⁵⁶ hospodářské krize, antisemitismus či stávky dělníků, k nimž docházelo i v samotných Strakonících. Důvodem těchto stávek byla odbytová krize, jež ovlivnila všechny fezárenské výroby a byla pro ně hlavní hrozbou.¹⁵⁷ Dělnická stávka, která postihla firmu Wolf & Co., byla od stávek v ostatních fezárenských podnicích odlišná. Hlavní odlišnost spočívala v tom, že v podniku Wolf & Co. stávka nikdy nepropukla naplno a stále byla udržena kontinuita výroby jednotlivých produktů. K narušení výroby nedošlo ani za probíhajících zahraničních válečných konfliktů ve druhé polovině 19. století. Lze tedy říct, že majitelé firmy disponovali obdivuhodnými podnikatelskými schopnostmi, neboť se jim podařilo i přes nepříznivé vnější podmínky výrobu zachovat.

Jak rostla firma, rostl s ní i počet jejích dělníků. V roce 1865 zaměstnávali majitelé ve své firmě na 650 dělníků, z toho většinu tvořily ženy, kterých bylo ve firmě zaměstnaných 500.¹⁵⁸ Zmíněné celkové číslo dělníků zahrnovalo pouze ty, kteří byli zaměstnání přímo v továrnách. Další poměrně vysoké množství žen bylo firmou zaměstnáno v domácí výrobě. Šedesátá léta zaznamenávají prodej přibližně 100 000 tuctů fezů. Prodejní cena za tucet se pohybovala od 2,60 do 40 zlatých.¹⁵⁹ K výrobě fezů napomáhaly i čtyři pracovní stroje, jež se od poloviny šedesátých let nacházely v továrnách. I když jejich počet nebyl příliš velký, tak práci výrazně zlehčovaly, a dokonce dva z nich, které byly poháněné vodou, vydržely ve firmě až do konce jejího samostatného působení.¹⁶⁰

Firma Wolf & Co. představovala největší firmu na výrobu fezů s nejvyšším počtem zaměstnanců ve Strakonících. Jelikož se zde nacházelo ještě několik dalších firem zabývajících se výrobou stejného artiklu, rostla mezi nimi značná konkurence, jež měla za následek zkrachování menších firem a menších podnikatelů. Ve chvíli, kdy řada drobných podnikatelů zkrachovala a na trhu už tak zůstaly pouze větší firmy zabývající se výrobou

¹⁵⁶ Startující hrozbou pro fezárenskou výrobu ve vztahu s Osmanskou říší byla Krymská válka, konflikt mezi Ruskem a Osmanskou říší.

¹⁵⁷ STEJSKALOVÁ, H., STEJSKAL, A. *200 let textilní výroby ve Strakonících*, 2012, s. 20.

¹⁵⁸ ŘÍHOVÁ, I. *Historie a současnost podnikání na Strakonicku*, 2002, s. 44.

¹⁵⁹ SOA Třeboň, Wolf Fürth a spol. - továrna na fezy, Strakonice, (1810)1812–1899, Historie firmy Fürth 1825–1873, Sign. B/I/16–I/12.

¹⁶⁰ SOA Třeboň, Akciová společnost továren na fezy, Strakonice, 1899–1943 (1952), Inspekční záznamy továren 1899–1945 A. s. továren na fezy, neutříděno.

fezů, došlo k položení základů pozdější Akciové společnosti továren na fezy (dále jen ASTF). Firma před tím, než byla zapojena do akciové společnosti, ještě jednou změnila své majitele. Stalo se tak z důvodu smrti bratrů Josefa a Jakoba a vedení se s největší pravděpodobností ujali jejich synové – Adolf a Eduard. Tito dva vstoupili s firmou Wolf & Co. do ASTF v roce 1899.

8.3 Bratři Weillové

Fürthovi v jeho podnikání nebránil ani zpočátku velmi nízký kapitál, s nímž se do něj pouštěl. Jeho kapitál představoval zhruba 150 zlatých. S o dost vyšším kapitálem disponovali a do podnikání jej vložili židovští bratři Moyses a Wolf Weillové, kteří do podnikání vstupovali s obnosem 1000 zlatých. I bratři Weillové získali potřebná oprávnění pro rozvoj svých podnikatelských záměrů v roce 1812,¹⁶¹ ovšem ti se potýkali zpočátku s trochu jinými problémy, než tomu bylo u Fürtha, a to totiž s nedostatkem prostředků potřebných k výstavbě budovy, v níž by se výrobní budova nacházela. Až na konci padesátých let 19. století byla započata stavba oné budovy, v níž své podnikání provozovali.¹⁶²

Netrvalo dlouho a přišly první potíže, jež vyústily v zastavení výroby, a firma, vlastněná bratry Weillovými, byla odkoupena jinými podnikateli, kteří do budovy továrny přemístili svou vlastní výrobu, která zanedlouho také zkrachovala. Budova ovšem nebyla využívána pouze krátký čas. Již brzy byla odkoupena novými majiteli, a to Fuchsem a Gutfreundem. Může se zdát, že výrobu založenou bratry Weillovými, provázela smůla od samého počátku, neboť rovněž ani Fuchs a Gutfreund nebyli v podnikání úspěšní. Jejich podnikání skončilo zkrachováním firmy na konci osmdesátých let 19. století. Firma byla odkoupena v pořadí třetím podnikatelem, jímž byl Ignác Stein senior a začala tak nová epizoda továrny.¹⁶³

Z důvodu malého množství pramenů¹⁶⁴ k dějinám firmy založené bratry Weillovými víme s jistotou pouze to, že se po dobu svého krátkého fungování řadila mezi přední výrobce

¹⁶¹ KOPECKÝ, V. *Kus staré historie*. In: *150 textilní výroby Fezko Strakonice*, 1962, s. 12.

¹⁶² STEJSKALOVÁ, H., STEJSKAL, A. *200 let textilní výroby ve Strakonících*, 2012, s. 17.

¹⁶³ ŘÍHOVÁ, I.: *Historie a současnost podnikání na Strakonicku*, 2002, s. 45

¹⁶⁴ Tato problematika je rozebrána již v části zabývající se prameny a literaturou jako takovou.

fezů ve Strakonících. Stejně jako tomu bylo v případě firmy Wolf & Co., tak ani firmy bratrů Weillových se krize v druhé polovině 19. století podniku nějakým razantním způsobem nedotkla. Firma ovšem podlehl v devadesátých letech téhož století tlaku konkurence a byla svými majiteli prodána Leopoldu Gutfreundovi.

8.4 Ignác Stein

V roce 1832 byla založena další strakonická firma zabývající se výrobou fezů, a to firma Stein & Comp. Jak je zmíněno již výše, třicátá léta 19. století byla vhodnou dobou pro rozvoj výroby na fezy. Tito výše zmínění muži jsou považováni za zakladatele výroby fezů v jihočeském městě Strakonice.¹⁶⁵ Ignác Stein již na konci 18. století požádal strakonické velkopřevorství o koupi pozemku, jenž se nacházel za hranicemi židovského bezděkovského ghetta. Zmíněný pozemek se nacházel v blízkosti panství velkopřevorství.¹⁶⁶

Synem zmíněného Ignáce Steina byl Izrael Stein, schopný vyučený řemeslník, který byl též významným malovýrobce fezů. Izrael Stein se dle údajů získaných z matriky narodil 21. srpna 1796.¹⁶⁷ V téže roce jako Wolf Fürth, ale i bratři Weillové, založil vlastní výrobu fezů, ovšem v porovnání s Fürthem a bratry Weillovými je jeho výroba označována pouze za malovýrobu. Jelikož se mu ale v podnikání dařilo, snažil se vlastní výrobu rozšířit. Rovněž se navyšoval i počet zaměstnanců.¹⁶⁸ Z toho důvodu si nechal vystavit novou budovu, jež sloužila jako pobočný závod, v nedalekých Mutěnicích, aby se mu podařilo výrobu navyšovat.¹⁶⁹

Stejně jako tomu bylo ve dvou předešlých případech, i zde byla pro příznivý vývoj firmy druhá polovina 19. století tíživější. Již v roce 1853 Ignác Stein umírá a firmu přebírá jeho manželka Anna. Není přesně známo, kdy od své matky převzal vedení podniku syn Ignác. A i když se situace nevyvíjela zrovna nejpříznivěji, neboť odbyt ze strany kupujících nebyl vysoký, došlo k zakoupení prostor v nedalekých Mutěnicích.¹⁷⁰ Zde byla v roce 1880

¹⁶⁵ CVRČEK, Jan, Zdeněk. *Strakonice. Město, lidé, osudy*. Strakonice 1989, s. 229.

¹⁶⁶ J. Stein & Comp., In: *FEZ – informační zpravodaj*. Klub sběratelů fezovek, Strakonice, č. 15, s. 110.

¹⁶⁷ NA Praha, Matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Strakonice, N 1788–1839, inv. č. 1934, č. EJ 1934.

¹⁶⁸ J. Stein & Comp. In: *FEZ – informační zpravodaj*. Klub sběratelů fezovek, Strakonice, č. 15, s. 112.

¹⁶⁹ ŘÍHOVÁ, I.: *Historie a současnost podnikání na Strakonicku*, 2002, s. 45.

¹⁷⁰ Mutěnice jsou jihočeskou vesnicí nacházející se ve vzdálenosti tří kilometrů od Strakonice.

otevřena továrna, jež byla jakýmsi pobočným podnikem továrny strakonické.¹⁷¹ Mutěnická továrna ovšem neměla dlouhého trvání a veškerá výroba se brzy přesunula pouze do Strakonice.¹⁷²

Konkurenční boj, který se odehrál ve Strakonících mezi místními podnikateli, zvládla firma více než obstojně a byla schopna si zakoupit podnik zkrachovalého Leopolda Gutfreunda. Ten odkoupil firmu od bratrů Weillových. Devadesátá léta znamenala pro firmu Ignáce Steina především vyjednávání s ostatními velkými podniky o jejich společném sloučení. K tomu skutečně došlo v roce 1899, kdy zaniklo samostatné podnikání Ignáce Steina. Tak se stala firma, založená ve třicátých letech židovským podnikatelem, součástí ASTF.

8.5 Mathias Zucker

Dalším ze schopných židovských obchodníků byl Mathias Zucker. I on viděl v lukrativní fezárenské výrobě dobrou finanční příležitost, a proto ve Strakonících postavil továrnu a další v nedaleké vesnici. Ovšem jako hlavní úspěch jeho podnikání je mu přičítána výstavba rozlehlé továrny nacházející se v oblasti strakonického Ostrova. Centrem výroby Mathiase Zuckera se staly dva domy, jež se dodnes nachází na strakonickém Velkém náměstí.

O firmě Mathiase Zuckera dokládají další informace prameny až ze šedesátých let 19. století. Podnik se stal veřejnou společností.¹⁷³ Jelikož se mu dařilo, byl jím v sedmdesátých letech odkoupen pozemek nacházející se na strakonickém Ostrově. Ostrov je oblastí ležící v těsné blízkosti Palackého náměstí, a právě zde byl vystaven dvoupatrový dům, v němž se nacházela továrna s barvírnou, přádelnou a valchovnou. Budova na svém místě stojí dodnes a za dob fungování ASTF se stala místem, kde byla koncentrovaná výroba fezů, ale i dalších produktů, mezi něž patřily například čepice a barety.¹⁷⁴

¹⁷¹ SOA Třeboň, archiv České Budějovice, *Ignác Stein – továrna na fezy*, Strakonice, 1851–1898, Původce fondu, Fond III/12.

¹⁷² ŘÍHOVÁ, I.: *Historie a současnost podnikání na Strakonicku*, 2002, s. 45.

¹⁷³ V případě veřejná společnosti se jedná alespoň o dvě osoby, které společně podnikají v rámci společné firmy. Zároveň ručí za závazky společnosti celým svým majetkem.

¹⁷⁴ STEJSKALOVÁ, H., STEJSKAL, A. *200 let textilní výroby ve Strakonících*, 2012, s. 18.

Až do devadesátých let se o výrobu fezů starali stávkářští mistři, kteří zde pracovali na dřevěných stávcích. Jelikož šel technický vývoj dopředu, bylo třeba modernizovat i takto vybavenou továrnu. Z toho důvodu došlo k dosazování dělníků na příslušná pracovní místa, nadále i ke snížení pracovní doby, rovněž byla v továrně zavedena elektřina.¹⁷⁵ Z důvodu zeslabené poptávky po fezech začal podnik vyrábět rovněž další produkty, například pokrývky či koberce. Stejně jako tomu bylo ve dvou předešlých případech, ukončila v roce 1899 firma svou samostatnou činnost a jako přední výrobce fezů nejen ve Strakoniciích, ale i v rámci Rakouska-Uherska, vstoupila do ASTF.¹⁷⁶

Výše zmíněné firmy, které se ve Strakoniciích zabývaly výrobou fezů, vyráběly na konci 19. století týdně přibližně 10 000 tuctů fezů a ročně až půl milionů. Jejich obrat činil 2 miliony rakouských zlatých.¹⁷⁷ Většina vyrobených fezů byla vyvážena do Řecka, Egypta, Arábie, Indie, Severní Persie, ale také do Afriky, Bosny a Osmanské říše.¹⁷⁸

¹⁷⁵ SOA Třeboň, podnikový archiv České Budějovice, *Matyáš Zucker a spol. - továrna na fezy*, Strakonice 1886–1888, Inventurní seznam. Původce fondu, s. 2.

¹⁷⁶ STEJSKALOVÁ, H., STEJSKAL, A. *200 let textilní výroby ve Strakoniciích*, 2012, s. 25.

¹⁷⁷ SOA Třeboň, *Wolf Fürth a spol. – továrna na fezy, Strakonice (1810)1812–1899*, Jednání o sloučení fezáren 1889–1896, sign. B/I/9–1/5.

¹⁷⁸ KOPECKÝ, V. *Kus staré historie*. In: *150 let textilní výroby Fezko Strakonice*, Strakonice, 1962, s. 13.

9 Akciová společnost továren na fezy

Výše je již několikrát zmíněno, že se jednotlivé firmy židovských podnikatelů staly součástí Akciové společnosti továren na fezy. Dohromady s dalšími podniky, celkem se jednalo o devět firem, vyrábějícími fezy tvořily v Rakousku-Uhersku společnost, jež vznikla přibližně po 10 letech jednání, to znamená v roce 1899.¹⁷⁹ Důvodem tak dlouhého jednání byly především rozdílné požadavky jednotlivých firem. Například se jednalo o spor o nového předsedu ASTF. Vznik akciové společnosti byl podnícen zejména z důvodu ukončení neustále se opakujících konkurenčních bojů. Ty byly mezi jednotlivými podnikateli každodenní záležitostí, se kterou byli se nuceni potýkat. Konkurenční boj probíhal ve dvou rovinách. První představovala snížení výrobních nákladů. To mělo za účel obdržet za výrobky maximální zisky. Se snižováním výrobních nákladů docházelo současně ke snižování mzdy jednotlivých dělníků, kteří se proti této nepříjemné změně začali bouřit. Druhou rovinu naopak zaujímal špioni,¹⁸⁰ kteří se v továrnách snažili získat co nejvíce informací o výrobě, jejím průběhu a používaných materiálech a jejich kvalitě. Vyskytovala se rovněž i řada dalších a menších důvodů, proč k založení zmíněné akciové společnosti došlo.¹⁸¹ Jednání o sloučení firem zabývajících se výrobou fezů probíhala jak mezi firmami samotnými, tak i mezi nimi a vídeňskou bankou – Credit Anstalt. Dohodnutí se s vídeňskou bankou nebylo jednoduché, zaujala totiž negativní postoj a bankovní zástupci nově vznikající akciové společnosti museli banku přesvědčovat. Důvodem negativního postoje banky bylo především možné ohrožení domácí textilní výroby v důsledku vzniku velké akciové společnosti. Zde ale bankovní zástupci s argumentem, že fezy jsou vyráběny za účelem následného exportu, uspěli.¹⁸²

Pro úplnost textu a porozumění jeho významu je třeba vysvětlit, co vlastně takové akcionování na konci 19. století znamenalo, neboť touto akcí došlo k upevnění pozice ASTF. Akcionování firmy ASTF se v roce 1899 ujala vídeňská banka, již výše zmíněná Credit-Anstalt, jež představovala ve své síle pro podniky potřebnou míru záruky. Při akcionování

¹⁷⁹ STEJSKALOVÁ, H., STEJSKAL, A. *200 let textilní výroby ve Strakonicih*, 2012, s. 25.

¹⁸⁰ Zmíněnými špiony byli konkurenti z ostatních podniků, kteří měli za úkol vynášet z podniku důležité informace, jež by mohly pomoci firmě, pro kterou špionáž vykonávali.

¹⁸¹ Za zmínku stojí například potřeba zjednodušit řízení jednotlivých firem z důvodu vyskytujících se problémů při jejich vedení.

¹⁸² STEJSKALOVÁ, H., STEJSKAL, A. *200 let textilní výroby ve Strakonicih*, 2012, s. 25.

jako takovém dochází ke sloučení již existujících podniků, které jsou v soukromém vlastnictví, v podnik, který se stává kapitálovou společností. Celý majetek firmy se rozpadá na určité množství akcií ve jmenovité hodnotě mezi jednotlivé podílňíky, tedy akcionáře. Společnost ručí za své závazky celým svým jměním, kdežto jednotliví podílňíci mohou přijít jen o své akcie.

Čtyři ze všech firem, které tvořily ASTF, měly svou výrobu soustředěnou do Strakonice. Představovaly je ti nejúspěšnější výrobci fezů za celé 19. století, konkrétně firma Wolf Fürth & Co., dále pak firmy J. Stein & Comp. a I. Stein Senior a poslední firmou byla firma Mathias Zucker & Co.¹⁸³ Důkazem o jejich výkonnosti může být již výše zmíněný finanční obrat a množství vyrobených fezů. Další firmou, která byla součástí ASTF, byla vídeňská firma mající své továrny ve Slezsku, Volpini & Sohn. Mezi další patřily menší továrny z Opavy, z Třeště u Jihlavy a poslední z Rakouska.

Než došlo k definitivnímu rozhodnutí o sloučení firem, zaslala banka Credit-Anstalt své požadavky. Ty se týkaly předání informací o firmách, jež měly tvořit ASTF a které byly potřebné k sestavení analýzy stavu jednotlivých firem.¹⁸⁴ V březnu roku 1899 došlo k definitivnímu rozhodnutí o sloučení podniků zabývajících se výrobou fezů do akciové společnosti. Jednotlivé firmy byly zároveň odkoupeny vídeňskou bankou Credit-Anstalt. Tabulka umístěna v této práci obsahuje seznam názvů jednotlivých firem, jejich jmen a částky, za níž byly odkoupeny bankou. Tabulka je vytvořena na základě ročenky Compass z roku 1900¹⁸⁵ a nadále interpretována v knize *150 let textilní výroby Fezko Strakonice* od Václava Kopeckého. U dvou posledních firem obsažených v tabulce chybí částky, za níž byly firmy odkoupeny, a to z důvodu odkoupení pouze jejich výrobních technologií a strojů v hodnotě 150 000 korun, nikoliv celých podniků. Těmto podnikům byla posléze zakázána výroba fezů, ovšem již před samotným odkoupením jejich technologií pro ně nebyla výroba fezů stěžejní a spíše se jednalo o vedlejší program. V tabulce je rovněž zahrnuta i firma

¹⁸³ SOA Třeboň, *Wolf Fürth a spol. – továrna na fezy, Strakonice (1810)1812–1899*, Jednání o sloučení fezáren 1889–1896, sign. B/I/9–1/5.

¹⁸⁴ SOA Třeboň, *Wolf Fürth a spol. – továrna na fezy, Strakonice (1810)1812–1899*, Jednání o sloučení fezáren 1889–1896, sign. B/I/9–1/5.

¹⁸⁵ *Compass. Finanzielles Jahrbuch 1900*, roč. 33, Vídeň 1900, s. 819–820.

J. Klein a Synové z Písku, která se ke spojování firem připojila až jako poslední na konci celého vyjednávání.¹⁸⁶

Tabulka odkoupených podniků bankou Credit-Ansalt ¹⁸⁷	
Název firmy	Cena (K)
Wolf Fürth & Co., Strakonice	1 080 000
A. Volphini a Synové, Mikulovice	1 080 000
J. Stein & Co., Nové Strakonice	800 000
Ignac Stein, Strakonice	740 000
Mathias Zucker & Co., Strakonice	740 000
J. Klein a Synové, Písek	450 000
Ignac Bondy (H&E Stránský), Husinec	240 000
Ruso & Finzi, Opava (dříve Příbor)	
Theodor Gülcher a Synové, Unter-Waltersodrf (Rakousko)	

Výroba nově vzniklé firmy byla soustředěna do Čech, přestože hlavní sídlo měla na vídeňské adrese. Sídelními městy byly Strakonice a Písek. Nově vzniklá společnost zvedla svou výrobu na přibližně 75 000 tuctů fezů za měsíc.¹⁸⁸ Spojení firem do ASTF bylo, podle prvních let fungování nově vzniklé akciové společnosti, vnímáno jako pozitivní krok. Produkty mohly být opět nabízeny za vyšší cenu, navíc si společnost mohla cenu fezů určovat sama. Díky modernizaci výroby zase mohly být sníženy výrobní náklady.¹⁸⁹ Ovšem situace nebyla tak jednoduchá. Stále existovala v zahraničí silná konkurence, která rovněž ovlivňovala fungování ASTF. Konkurenceschopné podniky se nacházely ale i na našem

¹⁸⁶ KOPECKÝ, V. *Kus staré historie*. In: *150 let textilní výroby Fezko Strakonice*, 1962, s. 24.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 24.

¹⁸⁸ STEJSKALOVÁ, H., STEJSKAL, A. *200 let textilní výroby ve Strakoniciích*, 2012, s. 25.

¹⁸⁹ SOA Třeboň, Akciová společnost továren na fezy, Strakonice, 1899–1943 (1952). Výroční obchodní zprávy pro valnou hromadu s ročními bilancemi 1899–1910. Obchodní zpráva pro správní radu za rok 1902–1903, sign. B/I/1–b, inv. č. 8, karton 1.

území. Například v nedalekých Horažďovicích byla na začátku 20. století založena konkurenční Akciová společnost nových rakouských fezáren.¹⁹⁰

Pro úplnost práce je vhodné říct, jak strakonické firmy přistupovaly ke spojení do akciové společnosti. Firmy obou Steinů měly ke spojení pozitivní postoj. Ignác Stein navíc přišel s myšlenkou vytvořit centrální prodejní místo dle předem dohodnutých podmínek. Protipól ke zmíněným pozitivním přístupům naopak zaujala firma Wolf Fürth & Co. Důvodem bylo nenaplnění již dříve uzavřené dohody o navýšení cen. Navýšení mělo přinést vyšší zisky, k čemuž později nedošlo. Firma Mathias Zucker & Co. sice vystoupila při procesu slučování s nějakými svými požadavky, ale se spojením souhlasila.¹⁹¹

¹⁹⁰ STEJSKALOVÁ, H., STEJSKAL, A. *200 let textilní výroby ve Strakoniciích*, 2012, s. 25.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 24–25.

Závěr

Akciová společnost továren na fezy, která vznikla v roce 1899 a jejímž sídelním městem se stala Vídeň, měla své počátky v malebném jihočeském městě, nacházejícím se na soutoku řek Otavy a Volyňky. Byly to právě přírodní podmínky a historický vývoj města, které napomohly tomu, aby zde v období středověku vznikla a nadále se rozvíjela řemeslnická výroba. Ve Strakonících řemesla a obchod prosperovaly a byly ze strany generálních převorů podporovány již od středověku. Strakonice na konci 18. století měly přibližně 73 řemeslníků. Ti byli organizováni celkem v osmi v ceších.¹⁹²

Té se dařilo natolik, že postupně došlo ke spojování do cechů, z nichž se velká část začala zabývat textilní výrobou. Strakonice byly ale rovněž domovem početné menšiny židovského obyvatelstva. Židé nejprve bydleli v bezděkovském ghettu, ale díky své podnikatelské a obchodní činnosti se stávali majetnějšími a bylo jim umožněno si koupit domy a další prostory i mimo ghetto. Tak se začala postupně utvářet vrstva bohatých židovských podnikatelů a obchodníků, značně ovlivňující i samotné město a ostatní obyvatelstvo. V 19. století se začala řada z nich zabývat výrobou, pro oblast střední Evropy, exotického artiklu, kterým byl fez.

Pro výrobu fezů našli velké množství odběratelů a postupně se jejich produkce více a více rozrůstala. Výrobou fezů se začala zabývat i další města, nacházející se nedaleko Strakonice. Jak to bývá u většiny podnikání, ani to strakonické se neobešlo bez různých problémů, které ať už více či méně ovlivnily samotnou výrobu fezů. Ale i tak byly jejich podniky velmi prosperující a úspěšné, dokázaly přežít i méně příznivé období a na konci 19. století došlo k jejich sloučení do Akciové společnosti továren na fezy. Historie v tento moment nekončí a jakýsi nástupce firem malých židovských podniků vyráběl své produkty, které se sice obměnily, až do roku 2008.

Součástí práce jsou i obrazové přílohy pořízené autorkou bakalářské práce. Vyfoceny jsou některé podniky židovských strakonických průmyslníků, se kterými se čtenář v práci seznámil. V rámci obrazové přílohy je mapován současný stav budov.

Téma práce by bylo možné rozšířit o další židovské podniky zabývající se výrobou fezů, nejen na území českých zemí, ale také na evropském kontinentě. Tudíž se otevírají další

¹⁹² KUČA, K. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 2011. s. 63.

možnosti, které by se zabývaly evropským kontextem, nikoliv jen jedním konkrétním místem. Nebo by se v budoucnu mohla práce rozšířit na téma výroby fezů v Evropě, do čehož by se mohly zahrnout veškeré podniky, nejen židovské. Nejspíše by bylo přínosné zaměřit se i na další odvětví, ve kterých židovští podnikatelé vytvářeli zisk.

10 Seznam literatury

Primární prameny

CDB II, num. 270.

CDB IV/I, num. 35.

SOkA Strakonice, fond Archiv města Strakonice.

SOkA Strakonice, Archiv města Strakonice, *Cech koželuhů Strakonice*.

SOkA Strakonice, Archiv města Strakonice, *Cech soukeníků, kráječů Strakonice*.

SOkA Strakonice, Archiv města Strakonice, *Cech soukeníků, kráječů, postřihačů, hrnčírů a kloboučníků*.

SOkA Strakonice, Archiv města Strakonice, *Cech ševcovských*, kart. č. 1, kniha č. 1.

SOkA Strakonice, Archiv města Strakonice, *Cech punčochářů: Recepty na barvení látek a vlny*.

SOA Třeboň, *Akciová společnost továren na fezy*, Strakonice, 1899–1943 (1952).

SOA Třeboň, fond *Velkostatek Strakonice*.

SOA Třeboň, archiv České Budějovice, *Ignác Stein – továrna na fezy*, Strakonice, 1851–1898.

SOA Třeboň, podnikový archiv České Budějovice, *Matyáš Zucker a spol. - továrna na fezy*, Strakonice 1886–1888.

SOA Třeboň, podnikový archiv České Budějovice, *Wolf Fürth a spol. - továrna na fezy, Strakonice, (1810) 1812–1899*.

Sekundární literatura

CVRČEK, Jan, Zdeněk. *Páni ze Strakonice erbu střely. Strakonice: vlastivědný sborník: kapitoly z historie*. Strakonice: Město Strakonice, 2002. ISBN 80-238-7889-1.

CVRČEK, Jan, Zdeněk., *Strakonice. Město, lidé, osudy*. Strakonice, 1989.

CVRČEK, Jan, Zdeněk. *Strakonická židovská komunita a její pozemková kniha*. In: *Naše dny se naplnily*. České Budějovice: Klub přátel Izraele, 2002. ISBN 80-238-9881-7.

FIBICH, Ondřej. *Židé ve Strakoniciích*. Strakonice: s. n. 2001.

FIEDLER, Jiří. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 1992.

- HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha, 1992.
- JANÁČEK, Josef. *Řemeslná výroba v českých zemích v 16. století*. Praha, 1961.
- KOHN, Adolf. *Akciová společnost továren na fezy ve Strakonících*. In: *Strakonice: propagace a adresář*, Strakonice: Nová Šumava, 1933.
- KOPECKÝ, Václav. *Kus staré historie*. In: *150 let textilní výroby Fezko Strakonice*, Strakonice 1962.
- Kosmas: *Kronika Čechů*. Argo. 2011.
- KOTLÁROVÁ, Simona. *Strakoničtí Židé*. In: *Strakonice: vlastivědný sborník: kapitoly z historie*. Strakonice: Město Strakonice, 2002, ISBN 80-238-7889-1.
- KOTLÁROVÁ, Simona. *700 let působení maltézských rytířů v Strakonících*. In: *Strakonice: vlastivědný sborník: kapitoly z historie*. Strakonice: Město Strakonice, 2002. ISBN 80-238-7889-1.
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, 2011. ISBN 80-85983-12-5.
- MYŠKA, Milan. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2008. ISBN 80-7042-612-8.
- OLEJNÍK, Jan. *Strakonice ve světle Berní ruly a Tereziánského katastru*. In: *Strakonice: vlastivědný sborník: kapitoly z historie*. Strakonice: Město Strakonice, 2002. ISBN 80-238-7889-1.
- PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sefer, 2001. ISBN 80-85924-33-1.
- PODLEŠÁK, Jan. *Židovské památky na Prachaticku a Strakonicku*. In: *Naše dny se naplnily: z historie Židů v jižních Čechách*, 2002. ISBN 80-238-9881-7.
- PORÁK, Jaroslav. *Ze starých letopisů českých*. Praha: Svoboda, 1980.
- ROZKOŠNÁ, Blanka. *Židé v Oseku a Radomyšli aneb rodný kraj Franze Kafky*. Praha: Blanka Rozkošná, 2011.
- ŘÍHOVÁ, Ivana. (2002): *Historie a současnost podnikání na Strakonicku*, 1. vydání, Žehušice, 2002. ISBN 80-902919-7-X.
- SLONIM, Dimitrij. *K historii Židů v jihočeské Blatné a okolí*. V Blatné: Městské muzeum v Blatné, 2003. ISBN 80-239-2653-5.

STEJSKALOVÁ, Helena; STEJSKAL, Aleš., *200 let textilní výroby ve Strakonících*, Liberec, 2012.

SVOBODA, Miroslav. *Páni ze Strakonic: vládci Prácheňska a dobrodinci johanitů*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010. Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska. ISBN 978-80-7422-034-0

Periodika

Compass. Finanzielles Jahrbuch 1900, roč. 33, Vídeň 1900.

Časopis pro průmysl chemický, Praha 1903, roč. 13.

FEZ – informační zpravodaj. Klub sběratelů fezovek, Strakonice, č. 15.

11 Obrazová příloha

Obr. 1 – Zuckerovy závody na strakonickém Ostrově (vlastní archiv autorky)

Obr. 2 – Zuckerovy závody na strakonickém Ostrově (vlastní archiv autorky)

Obr. 3 – Zuckerovy závody na strakonickém Ostrově (vlastní archiv autorky)

Obr. 4 – Zuckerovy závody na strakonickém Ostrově (vlastní archiv autorky)

Obr. 5 – Pohled na Steinovu továrnu, v blízkosti paláce rodiny Steinů, areál Na Dubovci (vlastní archiv autorky)

Obr. 6 – Fürthův podnik č. 88, pozůstatek původní podoby (vlastní archiv autorky)

Obr. 7 – Fürthův podnik č. 88, dnešní podoba (vlastní archiv autorky)

Obr. 8 – Fürthův podnik č. 88,
dnešní podoba (vlastní archiv
autorky)